

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

A
S H. RASMUSSEN & CO.
ODENSE

1856 ——— 1931

H. RASMUSSENS JERNSTØBERI
I ODENSE
GENNEM 75 AAR

AKTIESELSKABET
H. RASMUSSEN & CO.

FREDERIKSGADES JERNSTØBERI
OG MASKINFABRIK

*

1856 – 13DE MAJ – 1931

*

ET JUBILÆUMSSKRIFT UDARBEJDET AF
A. NORDAHL-PETERSEN

ODENSE

MCMXXXI

CLICHEER OG TRYK
UDFØRT I
FYENS STIFTSBOGTRYKKERI (DREYER)
PAPIR FRA
DE FORENEDE PAPIRFABRIKKER
BOGBINDERARBEJDET
UDFØRT I
FUHRMANN'S Etablissement

HANS RASMUSSEN

AF JERNETS HISTORIE

I henved halvtredje Tusind Aar har Jernet været kendt her i Landet. Det kom hertil, efter at vore Forfædre gennem Broncealderens Aarhundreder havde vænnet sig til Brugen af Metal, og det blev straks taget i Tjeneste af Folk, der havde udviklet en ikke ringe Færdighed i Metallets Bearbejdelse til Vaaben og Arbejdsredskaber.

Allerede Stenaldertiden havde ifølge Arkæologernes Undersøgelser skabt en Klasse af *Haandværkere*, der havde drevet Stenhuggeriet ret vidt. I de historiske Museers Oldtidssamlinger kan man følge dette Haandværks Udvikling fra de ældste, raat tildannede Flintøkser til den yngre Stenalderes fint forarbejdede Dolke og Spydspidser. Flintens Forekomst saa godt som overalt i Landet førte vel nok med sig, at hver Mand kunde bearbejde dette Materiale. Men gennem Stenalderens Aartusinder er der snart et Sted, snart et andet fremstaaet Mestre, der fandt paa nye Veje til Flintens Bearbejdning — Mestre, hvis skarpe Øje og sikre Haand gav dem et Forspring frem for de mange. Flere Steder har man fundet saadanne Mestres Arbejdspladser og Rester af deres »Lagere«, og deres Viden og Erfaringer er naturligvis gaaet i Arv til deres Lærlinge og Efterfølgere.

Da Metallet kom til Norden, har disse gamle Stenhuggere utvivlsomt følt sig trueede i deres Eksistens, og de har kæmpet imod Bronceens Fremtrængen af al deres Magt. Først har de vel larmet og raset over det nye, de ikke kendte og ikke forstod, siden har de søgt at overvinde det ved at gøre deres eget Arbejde endnu finere, endnu omhyggeligere. I Overgangstiden mellem den yngre Stenalder og Broncealderen finder man Vaaben og Redskaber af Flint, der viser, hvorledes de gamle Mestre har søgt at efterligne de indførte Broncegenstande. De har

valgt sig farvede Flintarter, der kunde minde om Metal, de har slebet dem glatte, ja i den Grad har de taget Bronceingene til Forbillede, at de endogsaa i deres Flintefterligninger har bibeholdt Bronzevaabnenes Støbekamme.

Men deres Kamp var haabløs. Som Metallet andet Steds fortrængte Stenen, saaledes maatte det ogsaa gaa her. Ganske vist havde de gamle Mestre en stærk Støtte i den Omstændighed, at deres Raamateriale fandt de saa at sige for deres Fod, medens Metallet maatte indføres og betales dyrt. Vel netop ogsaa af den Grund blev Bronzealderen en forholdsvis kort Periode her i Landet, ikke stort over et halvt Aartusinde. Samkvemmet ud over Verden var endnu ikke saa stort, og Betalingsmidlerne var faa. Af gangbar »Mønt« havde vore Forfædre ikke stort andet end Rav, der i andre Lande var stærkt efterspurgt, men af dette fandtes der ogsaa i hine Tider ret betydelige Mængder, baade ved Vesterhavets og Østersøens Kyster. Og da i det sidste Aartusinde før Kristus Handelssamkvemmet mellem Norden og sydlige og vestlige Lande blev mere udviklet, var de gamle Stenhuggeres Dom beseglet. Vaaben og Smykker af Bronze blev efterspurgte, og Efterkommerne af de gamle Mestre lærte af Tiden. De Færdigheder, Stenhuggeriet havde udviklet, blev nu taget i Brug over for Metallet. De blev Smede og Støbemestre.

Selv om Bronces Tid her i Landet blev forholdsvis kort, har der dog – efter hvad videnskabelige Undersøgelser har vist – allerede i denne første Periode af Metallets Historie udviklet sig en særlig dansk Metalindustri, eller hvis dette Ord lyder for anmassende, et Metalhaandværk, hvis Udøvere drev det ret vidt. De ældste danske Smede og Metalarbejdere gik i Skole hos de keltiske Folkeslag, der den Gang beboede det meste af Vesteuropa. Ved Sammenligninger mellem Bronzealderfund her fra Landet og f. Eks. fra Irland og Frankrig, er der en kendelig Paa-virkning at spore fra disse Lande, især i Bronzealderens første Aarhundreder. Men henimod Periodens Slutning har de danske Mestre til Dels viklet sig ud af det fremmede Svøb og skabt egne Former og egne Udsmykninger for de Vaaben og Redskaber, der er fremstillet her i Landet.

Overgangen fra Bronzealder til Jernalder regnes for Danmarks Vedkommende at have fundet Sted i det femte og fjerde Aarhundrede før Kristi Fødsel, og paa denne Tid har vort Land sikkert været Hjemsted for en ikke helt lille Stab af Smede og Metalarbejdere, der baade havde faaet Indsigt i Metallets Bearbejdning og havde udviklet en ikke ringe Sans for Genstandenes kunstneriske Udsmykning. Den gennem Stenalderens dunkle Aartusinder udviklede Haandværkerkultur havde brudt sig nye Baner inden for Metallets Verden og stod nu ved Jernets Fremkomst rede til at udnytte de vundne Erfaringer.

Derfor blev selvsagt heller ikke Overgangen fra Bronze til Jern en saadan Brydnings- og Kamptid, som Skiftet fra Sten til Bronze havde været. Og Overgangstiden blev heller ikke langvarig. Selvfølgelig kan man ikke tidsfæste Jernalderens Begyndelse i Danmark til Aar og Dag. Men i Løbet af et Aarhundrede – et kort Spand af Tid i Menneskeslægtens Liv – er Overgangen i alt væsentligt fuldbyrdet. Ikke paa den Maade, at fra da af er Bronzen forsvundet fra Danmark og Jern overalt traadt i dennes Sted. Bronzen – og de Metaller, Kobber og Tin, hvoraf den bestaar – vedblev fremdeles at finde Anvendelse paa forskellig Vis. Broncestøbere og Kobbersmede har gennem de svundne Aarhundreder vedblevet at øve deres Haandværk og gør det fremdeles. Men som det store Grundmateriale for Tilvirkning af Vaaben og Redskaber til Dagliglivets Husholdning trængte Jernet sig frem. I Kraft af sine Egenskaber var det Bronzen overlegent til Nyttebrug, og dertil kom, at dets Pris snart kom til at ligge langt under Bronzens. Det sidste skyldes dels den Omstændighed, at Handelssamkvemmet med fremmede Lande stadig øgedes, dels ogsaa dette, at man flere Steder her i Landet fandt Jordlag, hvoraf Jern kunde udvindes. Navnlig i Jylland, men ogsaa flere Steder paa Øerne fandtes det saakaldte *Myremalm*, og af dette lærte Oldtidsfolkene, vistnok ret tidligt, at udsmelte Jern. Paa forskellige Steder i Landet – paa Fyen saaledes i Egnen mellem Ringe og Faaborg – har man i nyere Tid afdækket Brændesteder, hvor Malmudvinding har fundet Sted. Brændsel havde man i Datidens store Skove nok af, og Oldtidsfolket tænkte næppe over, at Skovenes Ødelæggelse vilde svie til senere Slægter.

Noget synderligt fint Produkt var det vel ikke, vore Forfædre udvandt af Myremalmen. Men det var efter Omstændighederne billigt, og Datidens Smede var næppe fordringsfulde. Selv af det mindre gode Raamateriale lærte de sig ad Forsøgenes ofte knudrede Vej at fremstille Vaaben og brugelige Redskaber.

I ældre Tid fremstillede man kun *smedeligt Jern*, altsaa saadant, som lod sig forme ved Udhamring eller lignende mekanisk Behandling. Metallet udsmeltes af Malmen paa lave Ildsteder og kunde kun vindes i smaa Mængder ad Gangen. Men Jernforbruget var heller ikke stort i hine Tider. Foruden til Vaaben anvendtes det væsentligt kun til Fremstilling af Værktøj, hvormed man kunde behandle Træ og Sten: Økser og Knive, Hakker og Hamre, o. lign. I Agerbruget og den begyndende Industri, f. Eks. Mølleriet, var Træet det almindelige Redskabsmateriale, og det vedblev det at være til helt op mod den nyeste Tid. Men ved Bearbejdningen af Træet var Jernet et fortrinligt Hjælpemiddel, og de nordiske Sagaers Beretninger vidner om, at vore Forfædre nærede den dybeste Beundring for den dygtige Smeds Snille. Og det er let forstaaeligt. Thi i hine Tider, da man ikke drev Jernudsmeltninger i det store og under ensartede Forhold, var det i Virkeligheden en stor Kunst at faa Jern med de rette Egenskaber.

Oftest led Smedejernet under dette, at det var for blødt. Saaledes fortælles det om Cimbrerne, der ca. 100 Aar før Kristi Fødsel var gaaet paa Hærtog fra Jylland til Italien for at kæmpe mod Romerne, at deres Sværd var saa bløde, at de efter et Hug mod de romerske Hjælme maatte gaa tilbage for at rette Sværdet ud ved at træde paa det.

Men efter at man ved forskellige Hærtningsprocesser havde lært at fremstille et haardere Jern, kom man let for langt til den anden Side, saa Jernet blev for skørt. Ogsaa om dette ved de gamle Beretninger at fortælle, f. Eks. i Sagnet om Uffe hin Spage. Da han for at frelse Riget gik til Kamp mod de sachsiske Prinser, prøvede han flere Sværd. Men saa kraftige var hans Hug, at Sværdene sprang, naar han svang dem i Luften. De havde faaet for meget af Støbejernets Karakter. Og først da han havde faaet fat i sin Faders gamle Sværd *Skræp*, kunde han udføre sin Daad.

De første to Aartusinder af den danske Jernalder kan man betragte som *Smedenes Tid*. Indtil de sidste tre–fire Aarhundreder blev alt Jern her i Europa udvundet af Ovnene som en sejt smedelig Masse, og Jernudsmeltningen maatte nærmest regnes for et Smaahaandværk, der ofte var nøje forbundet med Smedehaandværket.

Støbning af Jern kendte man ikke. Dette kan for saa vidt synes underligt, som man allerede i Broncealderen her i Landet havde haft godt Kendskab til Støbetekniken. Vore Museer rummer adskillige Støberedskaber fra den danske Broncealdertid, og som tidligere omtalt har der utvivlsomt i denne Tid været en ret udstrakt Støbevirksomhed her til Lands. Men naar Støbekunsten ikke overførtes paa Jernet, skyldes det ganske simpelt den Omstændighed, at det Jern, der fremstilledes, ikke egnede sig til Støbning.

Det var først, da man i Jernegnene fandt paa at gaa fra de lave Smeltesteder over til *Højovnene*, at man fik et brugeligt Støbejern. I disse Ovne udsættes Malmen ved stadig Tilførsel af Luft fra neden for en saa høj Temperatur, at Jernet fremkommer i Ovnens Bund som en fuldstændig flydende eller smeltet Masse, der kan tappes ud af Ovnen, uden at Smeltningen behøver at bringes til Ophør. Man bliver derved i Stand til at frembringe ganske anderledes Mængder af Jern end ved den tidligere Tids Udsmeltning paa flade Smeltesteder, og man bliver i Stand til at anvende den flydende Jernmasse til Støbning i Forme.

Til Brug ved Udsmeltningen brugte man i de første Tider Trækul som Brændsel. Dette fordyrede ikke blot Produktionen, men det havde ogsaa en uheldig Indvirkning paa Jernets Kvalitet. Højovnsjernet var meget skørt. Det blev derfor hovedsagelig brugt til Kakkellovne, og baade her i Landet og i Norge – der jo dengang hørte under den danske Krone – oprettedes der flere Ovnstøberier. Navnlig i Norge fæstede denne Industri Rod i det syttende og attende Aarhundrede, og der kom i Tidens Løb en Mængde smukke Ovne derfra her til Landet. Endnu saa sent som i Begyndelsen af forrige Aarhundrede var norske Jernovne et vigtigt Betalingsmiddel for Korn under den Byttehandel, som Smaaskuder under Napoleónskrigene opretholdt mellem Norge og Jylland.

Udsmeltningen ved Trækul var naturligvis særlig besværlig og kostbar i skovfattige Malmland, og navnlig i England, hvor man havde rig Adgang til Kul, men forholdsvis lidt Skov, begyndte man derfor i det attende Aarhundrede at anstille Forsøg med Stenkul som Varmemateriale i Højovnene. De første Forsøg faldt ikke gunstigt ud. Stenkul er nemlig langt fra rent Kulstof. De indeholder foruden betydelige Mængder Ilt og Brint ogsaa Svovl og andre Stoffer, der har en skadelig Indvirkning paa Jernet. Men saa fandt man paa at udsvede disse Stoffer af Kulene, idet man ophedede disse i Rum uden Lufttilførsel. De saaledes behandlede Kul kaldte man Kokes, og det viste sig, at disse var et udmærket brugbart Brændselsmateriale i Højovnene.

I Løbet af det 18. Aarhundrede udviklede der sig en betydelig Kokesfabrikation i England, og Jernproduktionen steg fra 1740 til 1790 til hen imod det tidobbelte. Med den saaledes øgede Produktion blev der naturligvis Muligheder for en stadig udvidet Anvendelse af Støbejernet, og i det nittende Aarhundrede ser man da ogsaa Jernet fortrænge Træet fra en Mængde af de Omraader, hvor dette indtil da havde været eneraadende eller i alt Fald dominerende. Og samtidig muliggjorde det Udviklingen af en Maskinteknik, hvorom man i tidligere Tider aldrig havde drømt. Særlig efter at Englænderen Bessemer i 1855 havde konstrueret en Ovn, hvori man paa en simpel, men genial Maade kunde forædle Støbejernet eller »Raajernet« til *Staal* og give dette en ganske anderledes Styrke, var der givet Tekniken et Mittel i Hænde til at skabe Maskiner, hvis Kraft- og Hastighedsudvikling maatte forekomme en ældre Tids Mennesker rent æventyrlig.

Som tidligere nævnt har Jernet været kendt her i Landet i omkring ved halvtredje Tusind Aar. Men i Virkeligheden er det først i de sidste tre—fire Menneskealdre, at Jernet rigtig har fundet Anvendelse i større Stil. Til Lands og til Vands har Jern og Staal i det sidste Hundredaar trængt Træet tilbage. Fortidens stolte Sejlere er forsvundne fra Havene. Nu er det de store Jernskrog med Dampmaskine eller Motor, der pløjer Søen. De sorte Staalheste jager med Togene henad Skinnevejene, og paa de forhen fredelige Landeveje haster Bilerne af Sted. Vejr møller og Vandmøller med deres gammeldags Træmaskineri bliver færre

og færre. Huse af Jern og Beton begynder at brede sig, hvor før Bindingsværksfelterne lavede op i Gadebilledet. I Landbrug og Haandværk er det Maskiner og Redskaber af Jern og Staal, der nu bruges dér, hvor man for 60–70 Aar siden endnu for en væsentlig Del brugte Træ.

I de sidste hundrede Aar har Jernalderen haft sin Blomstrings-tid herhjemme som andet Steds, og selvfølgelig har denne Udvikling ogsaa her skabt Virksomheder i større Stil – Virksomheder, der ikke blot tog den Gevinst, Udviklingen bragte med, men som ogsaa selv ved ærligt Arbejde og dygtigt Snille ydede deres Indsats i Tidens Udvikling.

Det er om en saadan Virksomhed, der i det følgende skal berettes.

H. RASMUSSENS JERNSTØBERI. FACADE MOD FREDERIKSGADE (1931)

H. RASMUSSEN GRUNDLÆGGER FREDERIKSGADES JERNSTØBERI

Lidt uden for Odense Vesterport, paa den saakaldte *Heden*, havde M. P. Allerup, der var uddannet paa Meldahls Støberi i København, i Aaret 1836 oprettet et Jernstøberi. Det havde fra først af til Huse i en lille Bygning mellem Vejen til Fruens Bøge og Kirkegaardsalléen, men Virksomheden gik saa godt, at det snart blev nødvendigt at skaffe den mere Plads, og den flyttedes da over i nye Bygninger paa den anden Side Vejen, ned efter Aaen.

Det var det første Jernstøberi i Odense, og det ligger nær at antage, at det som noget nyt og ukendt har vakt ikke ringe Interesse hos Byens Befolkning. Og især har det utvivlsomt kaldt paa Nysgerrigheden hos Kvarterets Ungdom. Naar Skaktovnen rakte sine Ildtunger op i Luften, har Drengene sikkert set til baade med Gysen og Forundring.

Blandt Kvarterets Drengene var ogsaa Graver og Kirkegaardsgartner N. Rasmussens Søn *Hans*. Han var født den 20. December 1825 og var saaledes omkring elleve Aar, da Støberiet oprettedes. Den kvikke og opvakte Dreng havde Lejlighed til paa nært Hold at følge Støberiets Tilblivelse, og dets Arbejde fangede straks hans Interesse. Det faldt derfor ogsaa naturligt, at han efter sin Konfirmation besluttede at knytte sin Fremtid til Støberivirksomheden, og han kom straks i Lære hos M. P. Allerup. Han blev uddannet som Former, fik lært i det bløde Sand at skabe de Forme, hvori Støbegodset bliver til. Formningens Kunst er i alt væsentligt den samme som i Oldtidens Dage, og Formematerialet er ogsaa det samme. Det er fint Bakkesand, iblandet pulveriseret Kul, Olie eller andre bindende Stoffer. Over en Model af Træ eller Metal maa Formereren bygge Formen op for hver ny Støbning, og selvfølgelig gælder det om, at For-

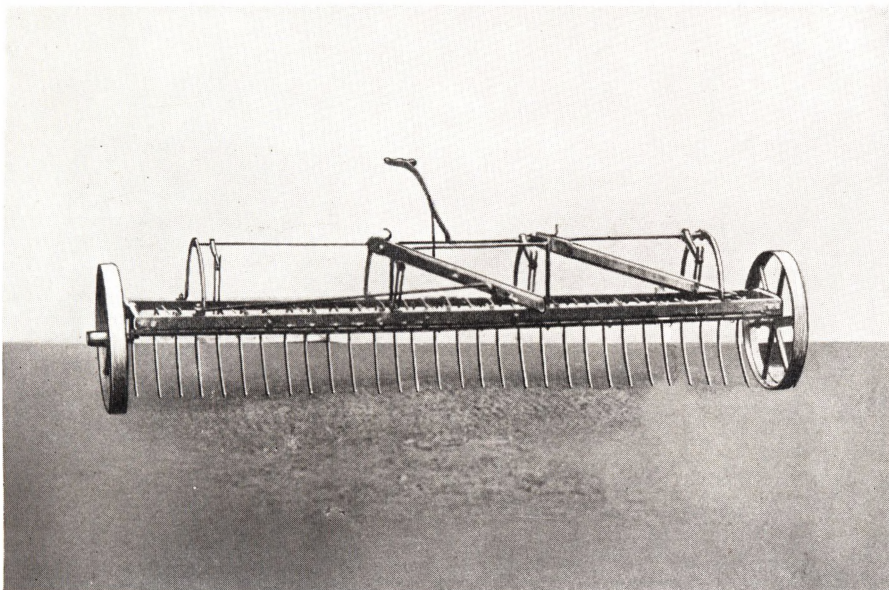
men er omhyggelig fremstillet og vel afpuddet, da Støbningen ellers giver et daarligt eller ubrugbart Produkt.

At Hans Rasmussen har været en baade dygtig og lærvillig Elev, er der ingen Tvivl om. Jernstøber Allerup satte da ogsaa stor Pris paa ham, og saa snart han var udlært, fik han Plads som Former i Støberiet. Men det var ikke blot selve Formningen, der interesserede ham. Han har utvivlsomt i sine Lære- og Svendeaar brugt sine Øjne og Øren godt, og han fik derved Indsigt i alt, hvad der vedrørte Jernstøberiet. Og der var nok at se og lære i denne Virksomhed, der hurtigt vandt sig et godt Navn, og som efterhaanden fik betroet store Opgaver. Imellem disse var blandt andet Leveringen til Odense Kommune af Danmarks første Jernbro, der skulde afløse den gamle *Møllebro* over Aaen neden for Frue Kirkestræde. Det var i 1844, at denne Bro indviedes under Pomp og Pragt i Overværelse af Kronprins Frederik, der var Guvernør over Fyens Stift, og efter hvem den fik Navnet *Frederiksbroen*, ligesom Gaden paa den anden Side Aaen fik Navnet Frederiksgade.

Men selv om der for den unge Former var nok at se og lære i Allerups Jernstøberi og Maskinfabrik, kunde han dog ikke slaa sig til Ro ved den Tanke, at han skulde gaa der alle sit Livs Dage. Der var Stof i ham til noget andet end en Lønarbejder, og da han naaede op sidst i Tyverne, begyndte hans Tanker at kredse om en mere selvstændig Virksomhed. Og naturligvis var det et Jernstøberi, han vilde have. Men det var jo ikke saa lige til at begynde paa en saadan Virksomhed. Selv om han indrettede sig meget beskedent, skulde der flere Penge til, end han ved egen og Familiens Hjælp kunde skaffe til Veje.

Saa gik han til sin »Mester« og talte med ham om Sagen. Og Fabrikant Allerup, der var baade en elskværdig og en forstaaende Mand, havde god Tro til sin Lærling og opmuntrede ham til at begynde. Men han syntes dog ikke saa godt om, at Rasmussen etablerede sig i Odense. Hvis han kunde finde noget passende i en anden By, vilde han gerne hjælpe ham.

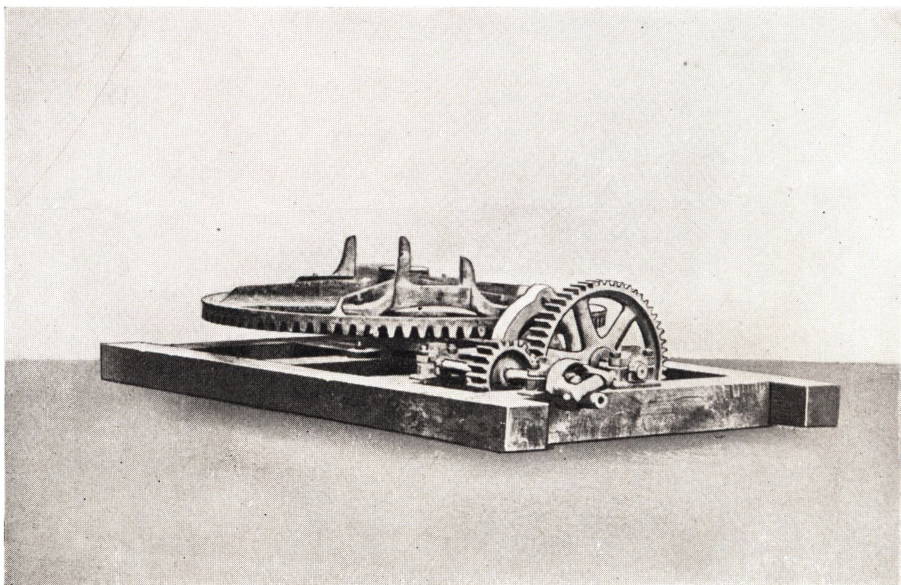
Men Hans Rasmussen var udpræget Odenseaner. Selv om han langt fra led under Hjemmefødningens Tilbøjelighed til at overvurdere alt det hjemlige, havde han en stærk Tro paa Odenses Fremtidsmuligheder. Og han kunde slet ikke forsone sig med

HESTERIVE. (Af Fabrikens første Produktion)

Tanken om at begynde i en af de mindre fyenske Byer. Det lykkedes ham da ogsaa ved gode Venners Hjælp at faa skaffet de nødvendige Midler til Erhvervelse af Ejendom og til Indretning af et lille Støberi. Det blev i den østlige Side af Byen, han begyndte, paa en Plads, der den Gang laa paa Grænsen mellem By og Land – i den foran omtalte ny Gade *Frederiksgade*. – Efter Anlæget af Frederiksbroen var denne Gade blevet den egentlige Indkørselsvej til Byen fra det østlige og sydlige Op-land, og det var utvivlsomt et klogt Valg af Hans Rasmussen at lægge sin ny Virksomhed her. Grundene var herude endnu billige. Der var gode Udvidelsesmuligheder, og det var Landboerne, det ny Støberi i første Linie skulde have fat paa.

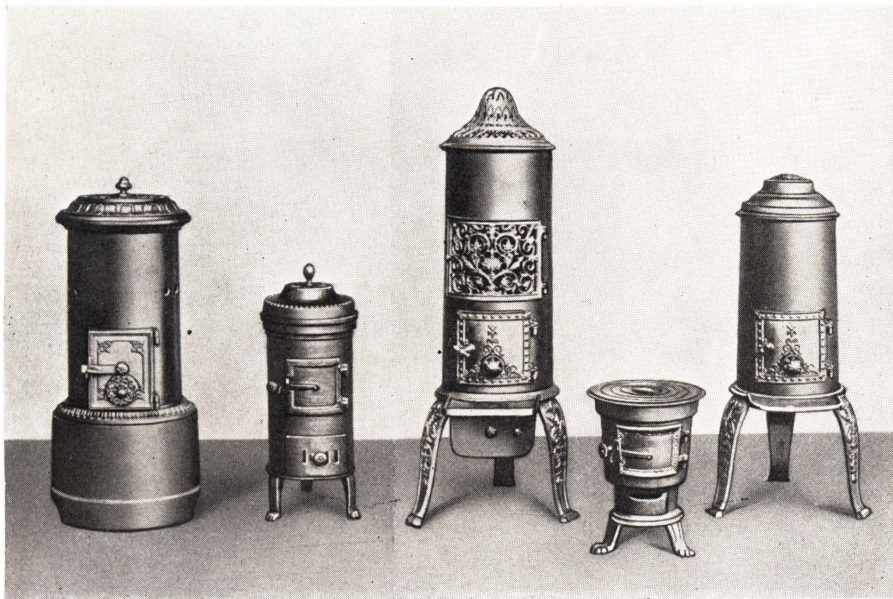
Den 13. Maj 1856 begyndte den da 30-aarige Jernstøber sin Virksomhed. Han havde faaet de allermest nødvendige Rum indrettet og tog saa fat sammen med to Medhjælpere. Som Drivkraft for Maskineriet havde man en Hestegang, og »Chefen« maatte selv være Støbemester og for øvrigt tage Haand i Hanke

HESTEGANG TIL TÆRSKEVÆRK

med alt Arbejde. Men selv om Forholdene i det ydre var smaa, saa var den Villie, der stod bagved, saa meget des større. Og det skulde snart kendes, at her var en Mand kommen paa sin rette Plads. Den unge Jernstøber sparede ikke sig selv, og hans energiske Gaaen-paa ansporede Medhjælperne. Enhver satte en Ære i at yde det bedste, og H. Rasmussens Maskiner og Støbegods vandt snart et godt Ry ud over Fyen. Det var i Begyndelsen navnlig Landbrugsmaskiner – Tærskéværker, Hesteriver, Hak-kelsemaskiner og lignende – Frederiksgades Jernstøberi og Maskinfabrik fremstillede, og der var i de Tider et stort Marked for disse Ting.

Halvtredsaarene af forrige Aarhundrede var en Opgangstid her i Landet. Man havde overvundet Virkningerne af Napoleonskrigene, Norges Tab og Statsbankerotten i Aarhundredets Begyndelse. Der var gode Priser paa Korn, og det danske Landbrug var inde i en sund Udvikling. Landboreformerne i Slutningen af det attende Hundredeaar havde skabt nye Muligheder for Bondestanden. Jorder udskiftedes og magelagdes, saa Brugene fik bedre Form, Fæste afløstes mange Steder af Selveje.

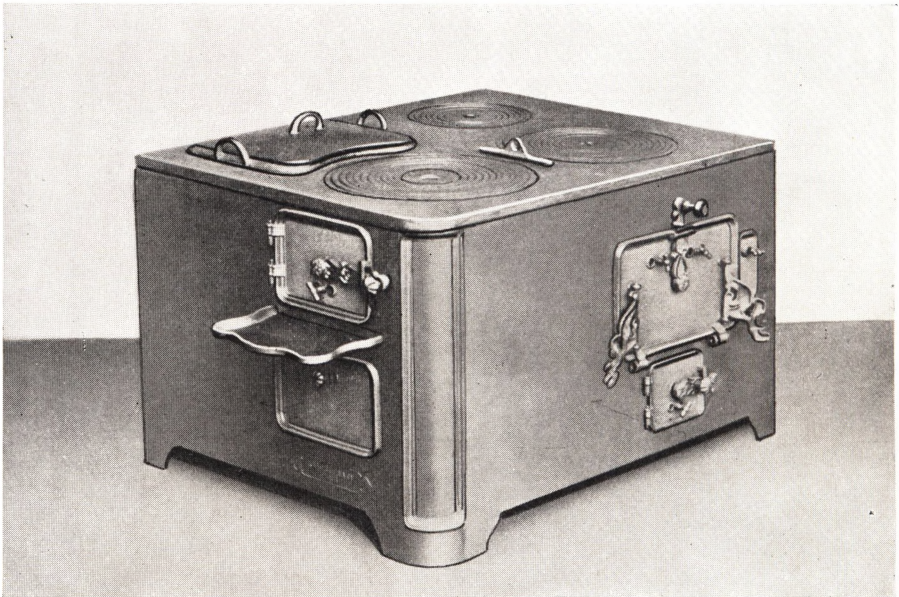

OVNTYPER FRA DE FØRSTE AAR

Landboforeninger stiftedes, og igennem disse opmuntredes Bønderne til bedre Dyrkningsmaader. De første Folkehøjskoler var blevet oprettede, og enkelte Steder – f. Eks. paa Hofmangave paa Nordfyen – blev der givet Undervisning baade i praktiske og teoretiske Landbrugsfag.

Ogsaa den politiske Udvikling her i Landet tilskyndede til Fremdrift og Foretagsomhed. Tredivernes og Fyrrernes liberale Bevægelse havde affødt Grundloven af 1849, og Folket var paany blevet medbestemmende ved Statens Styrelse. Udfaldet af den første slesvigske Krig havde virket opmuntrende paa Befolkningen og havde ikke mindst i Bondestanden bidraget til at øge Følelsen af eget Værd.

I det hele taget var Halvtredsaarene en Tid, der kaldte paa Kræfterne. Og til Landboerne lød Kaldet ikke forgæves. De grundforbedrede deres Jorder ved Dræning og Mergling, og de gode Kornpriser gav dem Interesse for at øge Afgrøderne ved Anskaffelse af bedre Redskaber og Maskiner. De gamle Redskaber af Træ maatte vige Pladsen for Jernet. Man fik jernakslede Vogne med Fjedre, Jernharver og Jerntromler. Plejlen blev

KOMFUR FRA HALVFJERDSERNE

afløst af Tærskemaskinen, Hakkelsekniven af Hakkelsemaskinen. Mange Steder blev ogsaa de gamle Haandkærner afløste af Kærnemaskiner, der dreves ved Hestekraft.

Den Opgang, som prægede Tiden inden for Landbruget, kom ogsaa den fynske Hovedstad til Gode. Halvtredserne af forrige Hundredaar staar som en Gennembruds- og Fremgangstid i Byens Historie, og fra da af faar Odense sit Præg som Industriby. I 1851 falder de gamle Byporte. En ny Toldforordning ophævede den saakaldte Accise — en Afgift, der var paalagt alle Produkter, der førtes ind i Købstæderne — og dermed havde Byportene mistet deres Betydning. Men deres Fjernelse var som et symbolsk Udtryk for, at Land og By var kommen hinanden nærmere. Og Odense nød i den følgende Tid i høj Grad godt af, at Landbruget var i Opgang. »Naar Bønderne har Penge, har vi alle Penge« — siger et gammelt Ord, og den øgede Velstand hos Bønderne fremmede paa kendelig Vis Udviklingen i Odense. Byen fik Vandværk og Gasværk — det sidste endda før København fik Gas — og talrige nye Fabriksvirksomheder kom i de nærmest følgende Aar i Gang. Byens Indbyggerantal voksede efter Da-

KAKKELOVN FRA HALVFJERDSEERNE

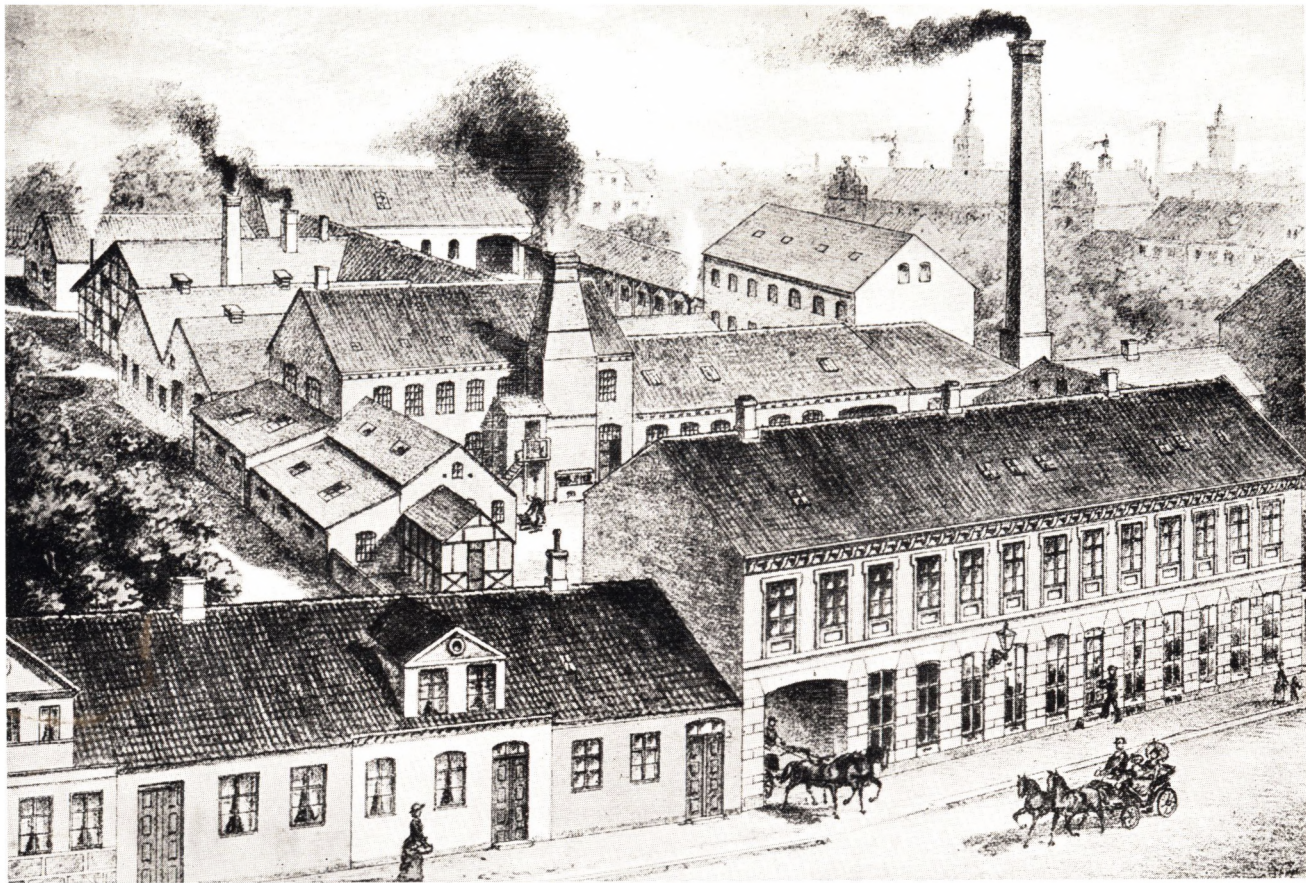
MODERNE MAGASINOVN „DANA“
Tegnet af Arkitekt K. V. Engelhardt
med Relief af Joakim Skovgaard

tidens Forhold ogsaa stærkt. Fra 1850 til 1860 steg det fra 11,122 til 14,255 eller med 28,17 pCt., en Stigning, der kun en Gang senere er overfløjet, nemlig i Tiaaret 1880—1890, da Fremgangen udviste 34,43 pCt.

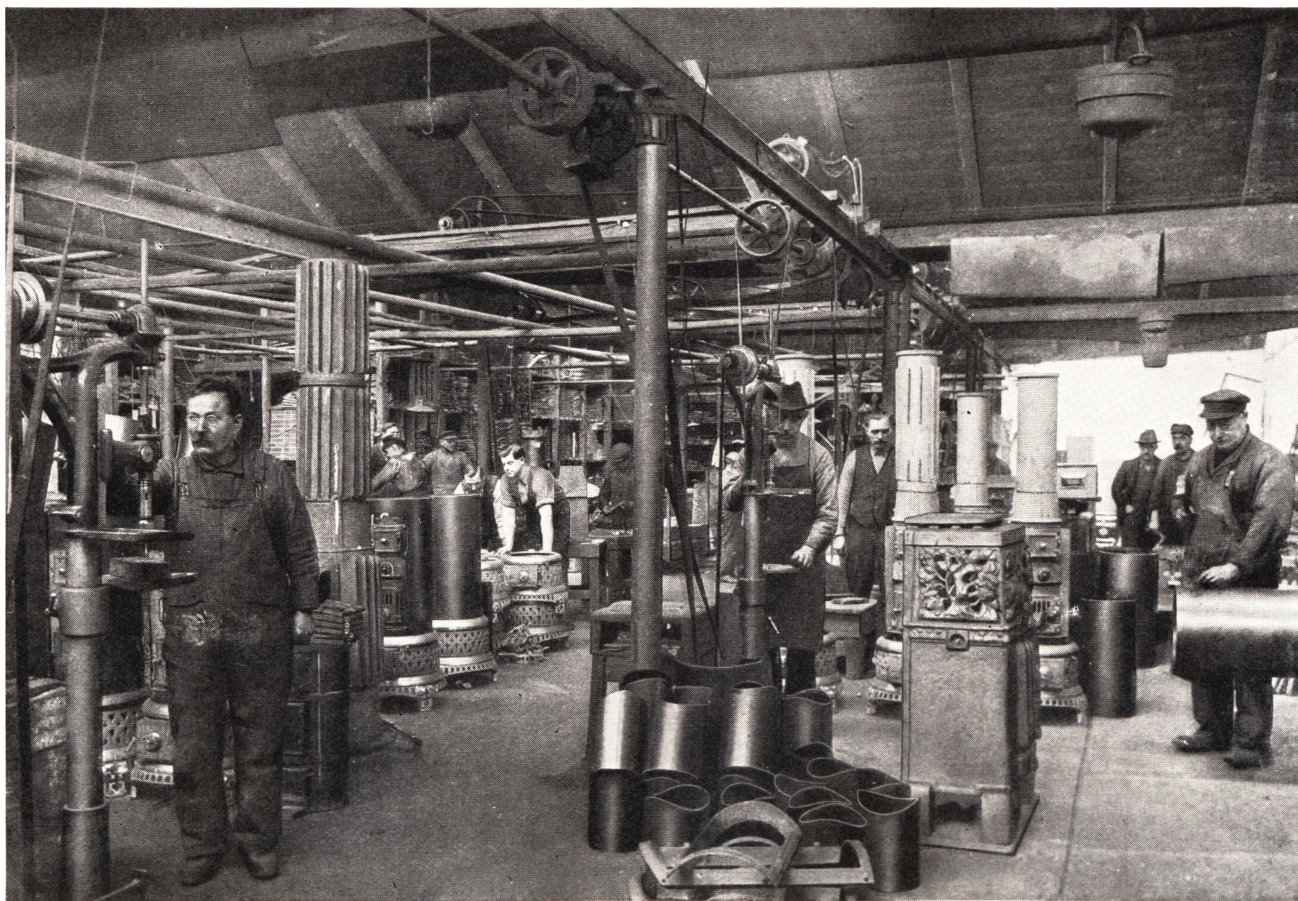
Heller ikke en økonomisk Krise, der i 1857 gik hen over Landet — den var fremkaldt af nogle Banksammenbrud i Amerika — fik synderlig Betydning for Odense. Allerede Aaret efter kunde der her afholdes en særdeles righoldig Industriudstilling, hvor en Række betydelige Industrivirksomheder var repræsenterede, deriblandt ogsaa H. Rasmussens Jernstøberi, der høstede stor Anerkendelse for sine solide og gode Produkter.

Det var naturligtvis i første Linie Odense Bys glimrende Beliggenhed — med et rigt Opland til alle Sider — der gav den de rige Udviklingsmuligheder. Fra alle Verdenhjørner stiledede de fyenske Veje og senere de fyenske Baner mod St. Knuds Kirke. Men den odenseanske Borgerstand — baade Handlende, Haandværkere og Industridrivende — laa heller ikke paa den lade Side, der arbejdedes energisk, og Byens Styre var præget af et frodigt Initiativ. De allerede nævnte Reformere: Bygningen af den ny Frederiksbro, Opførelsen af Vandværket og Overenskomsten med det dansk-engelske Gaskompagni om Anlæg af Gasværket er Vidnesbyrd herom. Men det, der taler tydeligst om Arbejdet og Omsætningen i Byen, er dog maaske Kanalens Regnskab. I 1830 var det aarlige Overskud 1000 Rdl., men i 1850 var det vokset til 9000 Rdl. Det var Staten, der dengang ejede Kanalen, men i Erkendelsen af, at det for Byen vilde være heldigt selv at have Herredømmet over denne vigtige Handelsaare, besluttede Byens Raad i 1857 at afkøbe Staten hele Kanal anlæget for en Sum af 100,000 Rdl. Det var mange Penge efter Datidens Forhold. Men det var sikkert ikke for mange. Kanalen blev for Odense et meget værdifuldt Aktiv, og det, at Byen selv var bleven Herre derover, muliggjorde de Uddybninger og Udvidelser, de kommende Aars Udvikling Gang efter Gang krævede.

Hele denne Udvikling kom naturligtvis i høj Grad det ny Jernstøberi til Gode. Det skulde snart blive nødvendigt at foretage Udvidelser baade af Bygninger og Maskinanlæg, og Hans Rasmussen fik Bekræftelse paa, at han havde valgt rigtigt, da han besluttede sig til at blive i sin Fødeby.

FABRIKSANLÆGET OMKRING 1880. (Efter Tegning)

KAKKELOVNSSMEDIEN

VIRKSOMHEDENS UDVIKLING INDTIL AARHUNDREDSKIFTET

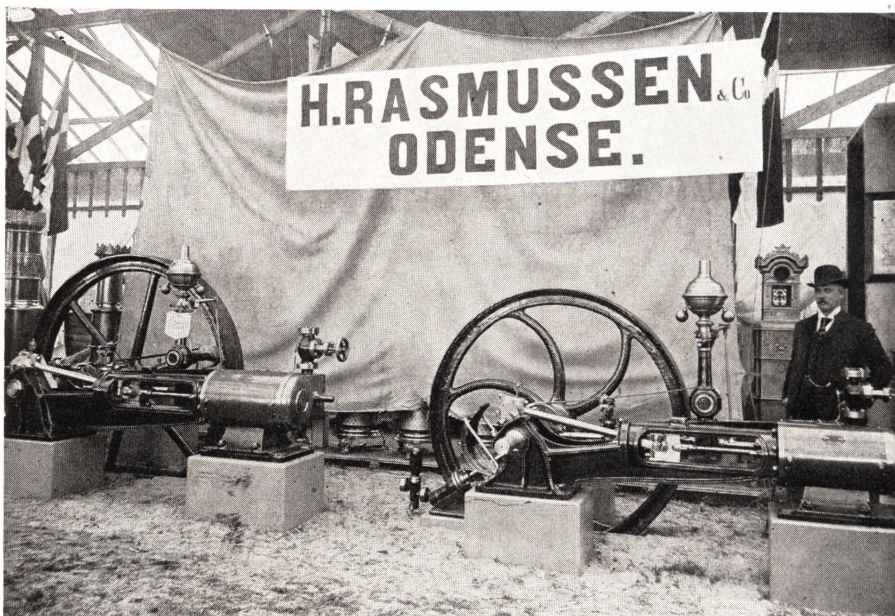
Det var med Landbrugsmaskinerne, H. Rasmussen fra første Færd grundlagde sit Ry. »Frederiksbroens« Tærskværker blev kendte og anerkendte for deres lette Gang og deres solide Udførelse, og endnu den Dag i Dag er vistnok adskillige af dem i Gang rundt om paa Fyen.

Men Hans Rasmussen søgte stadig at finde sig ny Specialer, hvorved han kunde grundfæste Virksomhedens gode Renommé og vinde sig ny Kundekredse. Et saadant Speciale var bl. a. Støberartikler til Brug i Vejrmøller, og igennem en Aarrække fremstilledes mange af disse Artikler.

Ogsaa Ovnstøbning var naturligtvis et af de Emner, der var taget op fra Begyndelsen, og efter at der var blevet anskaffet en Dampmaskine til Afløsning af Hestegangen, og især efter at der i 1865 var blevet opført en ny stor Støberihal og paa anden Maade skaffet forøget Plads, blev Fremstillingen af Kakkelovne yderligere drevet frem.

Men navnlig et Speciale blev af stor Betydning for Virksomhedens Fremgang. Det var Fremstillingen af Dampmaskiner til Brug for Mejerier. Allerede i Halvfjerdserne begyndte de første Fællesmejerier at dukke op, og i de kommende to Aartier oprettedes der i næsten alle Sogne Fællesmejerier eller Andelsmejerier. Indtil 1899 havde H. Rasmussens Jernstøberi fremstillet ikke mindre end et Hundrede saadanne Dampmaskiner, og som et Kuriosum kan anføres, at netop Maskinanlæg Nr. 100 blev installeret i Støberiet til dettes eget Brug, og Dampkedlen fra dette Anlæg anvendes den Dag i Dag til Støberiets Varmeanlæg, men ellers er man forlængst gaaet over til helt at anvende Elektricitet som Drivkraft.

Foruden med de nævnte Specialer vandt Frederiksgades Jernstøberi ogsaa efterhaanden et betydeligt Marked for sit Byg-

DAMPMASKINER UDSSTILLEDE PAA LANDMANDSFORSAMLINGEN I ODENSE AAR 1900

ningsstøbegods, navnlig for sine Jernvinduer. De gode Tider inden for Landbruget affødte en livlig Byggevirksomhed paa Landet, og ved Overgangen fra Bindingsværk til grundmurede Bygninger blev Jernvinduer en almindelig anvendt Artikel til Brug for Lade- og Staldbygninger.

Skønt H. Rasmussen ikke havde faaet nogen særlig merkantil Uddannelse, havde han et skarpt Blik for de nye Muligheder. Han forstod at slaa ind paa de rigtige Emner, og ved sine Vares Kvalitet fandt han i Almindelighed ogsaa forholdsvis let Vej til sine Kunder.

Det var dog vistnok Følelsen af, at der med den stigende Produktion og med den forøgede Konkurrence fra ny opdukkende Støberier i andre Byer, kunde tiltrænges et noget større handelsmæssigt Kendskab i Forretningen, der fik Hans Rasmussen til at optage Købmand *E. Brandt*, Vestergade, som Kompagnon i Virksomheden i Begyndelsen af Halvfjerdserne. Firmaet antog nu Navnet H. Rasmussen & Co., et Firmanavn, det siden har beholdt. De to Kompagnoner gik straks i Gang med ny Udvi-

delser. I 1872 købte de Ejendommen Nr. 43 paa Nørrebro, hvor Jernstøberiet »Phønix«, der ogsaa var oprettet i Halvtredserne, en Tid havde haft Støberi, men hvor der nu kun var Udsalg for denne Fabrik. Det var oprindelig Brandts og Rasmussens Mening udelukkende at bruge Bygningen til Udsalg, men senere blev der indrettet et beskedent Støberi og Smederi for Støbegods, der kun krævede en mere primitiv Bearbejdelse, og Forretningen udvidedes en Del. Der blev købt en gammel Dampmaskine i København, hvorved Fabriken blev i Stand til ogsaa at kunne dreje og slibe, og man begyndte at fabrikere runde Ovne.

For H. Rasmussen blev Kompagniskabet dog vistnok noget af en Skuffelse, og i 1878 ophævedes det. Købmand Brandts Søn, K. G. Brandt, fortsatte Virksomheden paa Nørrebro, og Hans Rasmussen blev igen Eneindehaver af Frederiksgades Jernstøberi. Der er næppe heller Tvivl om, at han var en af de Naturer, der gaar bedst som Enspænder. Hans stærke og impulsive Personlighed krævede fri Udfoldelse, og efter at han igen var blevet ene om Arbejdet og Ansvar, gik han i Lag med de foran omtalte nye Opgaver, særlig med Fremstilling af Maskiner til Mejeribrug og med Forbedring af Kakkellovne og Komfurer. Der blev bygget en stor Kakkellovnssmedie, og H. Rasmussens Ovne vandt efterhaanden lige saa stort Ry som forhen hans Landbrugsmaskiner. Paa St. Knuds Markedsdage kunde man se Bøndervogne holde i Række foran Bygningen i Frederiksgade. De skulde have nye Ovne med hjem, og til Tider var Efter-spørgselen saa stor, at det til Trods for de betydelige Lagre kunde være svært nok at tilfredsstille den. Halvfjerdserne og Firserne bragte en rig Udvikling inden for Kakkellovnstekniken. Fra de gammeldags Kakkellovne med lukkede Fyrsteder uden Rist — mest beregnede paa Tørv og Brænde — gik man over til mere brændselsbesparende Ovne med regulerbart Træk og beregnede paa Kul og Kokes. De runde Magasinovne kom paa Moden, og paa Frederiksgades Jernstøberi fulgte nye Modeller hurtigt efter hinanden. Hver ny Model betegnede et indre Fremskridt eller en Forskønnelse i det ydre efter Tidens Smag. Nutiden trækker lidt paa Smilebaandet ad denne Smag. De talrige Figurer, Forsiringer og Gesimser falder vore Dages Skønheds-sans for Brystet, og Kravet om Enkelhed har afløst Kravet om

Mangfoldighed. Men denne Mangfoldighed stillede store For-
dringer til Støberiernes Ydeevne, og baade Lederne og deres
Hjælpere i Modelværksted og Gibsstøberi maatte bruge al deres
Opfindsomhed for at tilfredsstille Tidens Krav.

I den stærkt voksende Virksomhed i Frederiksgade blev det
da ogsaa nødvendigt at skaffe stadig nye Hjælpere til at aflaste
Chefen. Man maatte antage en særlig Støbemester, man maatte
have en Modelsnedker og en Gibsstøber, og for hver ny Afde-
ling, der oprettedes, maatte man have en Formand, der kunde
lede Arbejdet. Ogsaa i Kontorerne voksede Arbejdet, og det blev
efterhaanden en stor Stab af Funktionærer, der fik Arbejde
hos Firmaet H. Rasmussen & Co.

LAGER MED RUNDE KAKKELOVNE

ARBEJDSSTYRKEN AAR 1893

Midt i Forgrunden (siddende) H. Rasmussen, til venstre for ham Sønnerne Ludvig og Lars, til højre Sønnen Hans

DEN GAMLE JERNSTØBER

Paa Billedet Side 25 faar man et klart Indtryk af, hvor betydelig en Virksomhed Frederiksgades Jernstøberi var blevet allerede i Løbet af de første 25 Aar. Det er et anseligt Fabrikskompleks, man der ser udover. Og denne Virksomhed var skabt af en Mand, der ikke havde faaet nogen særlig teknisk Uddannelse, og som ikke havde haft store Midler at begynde med. Skabt alene i Kraft af Hans Rasmussens stærke Personlighed og sejge Vilje.

Ogsaa Billedet (Side 32) af Arbejdsstyrken i 1893 fortæller om en stor Virksomhed.

Præget af en naturlig Selvfølelse og et sundt Humør sidder den gamle Jernstøber her omgivet af sine Sønner og »midt iblandt sit Folk«.

Dette Billede fortæller adskilligt om Hans Rasmussen. Som han sidder der, med den flade Kasket paa det kraftige Hoved og den strikkede Trøje under Jakken, med det skarpe Blik i Øjet og med det energiske Drag om Munden, saadan er han sig selv. Her i denne Stab af Arbejdsfæller er han hjemme. Han yndede ikke at blive kaldt – Fabrikant. Jernstøbernavnet var hans Adelsmærke. Han glemte aldrig, hvorfra han var kommen. Han blev en velhavende Mand, en kendt og anset Mand. Men han fik aldrig »fine Fornemmelser«.

I sine yngre Dage var han Officer i det militært organiserede Brandkorps, og han kunde skæmtsomt berette om, hvorledes han nede paa Slottet havde staaet Vagt for Frederik den Syvende, da denne som Konge besøgte den By, hvor han som Guvernør havde haft saa mange muntre Dage i sin Kronprinsetid.

Og Hans Rasmussen fik Æresposter og kom i Byraadet. Men overalt vedblev han at være sig selv. Som den selvhjulpne Mand, han var, dannede han sig sin egen Mening om Tingene, og denne

faldt ikke altid sammen med Flertallets. Men det generede ham ikke. Hans snobbede hverken opadtil eller nedadtil, men bestræbte sig for altid at handle ret.

Det var disse personlige Egenskaber, der gjorde den gamle Jernstøber afholdt blandt sine Arbejdere. Han var en jævn og ligefrem Mand, som de kunde komme paa Talefod med. Han forstod dem, som han forstod sin Haandtering, og det gav dem Tryghed over for ham. Derfor blev mange af dem ogsaa gamle i Gaarde, og derfor har ikke saa faa af dem gennem Tiderne kunnet fejre Jubilæer i Virksomhedens Tjeneste.

Der var noget patriarkalsk, næsten noget »landsfaderligt« over Hans Rasmussen – han stammede jo ogsaa fra Sjette Frederiks Dage – og han bestræbte sig efter Evne for at sikre sine Arbejdere. Han oprettede saaledes en Begravelseskasse for disse, og denne bestaar fremdeles. Ligeledes oprettede han en Alderdomskasse, i hvilken han selv indbetalte et større Beløb, medens Arbejderne skulde betale mindre Bidrag. Den var begyndt at virke, men de yngre blandt Arbejderne protesterede mod Ordningen, og Kassen blev da ophævet. Forøvrigt fortrød de protesterende senere deres Optræden, men en Gang til ønskede Jernstøberen dog ikke at gøre Forsøget. Men mange af de gamle Arbejdere har vidst at fortælle om, hvordan Hans Rasmussen hjalp i det stille og skjulte, naar en eller anden af hans Folk var i Nød.

Dette kom smukt til Orde i en Sang, som »En gammel Arbejder« skrev til Støberiets 50-Aars Jubilæum Aaret efter, at den gamle Jernstøber var død. Det hedder i et af denne Sangs Vers:

Vor gamle Chef saa gerne vilde være
en Fader for sin lille Arbejdshær,
det ved vi gamle, vi hans Minde ære,
og derfor skal i Dag det siges her:
Var Tiden sløj, vi ej forgæves søgte
til ham om Hjælp og Bistand i vor Nød,
sit Faderhverv saa smukt han altid røgted',
ja mange Munde har han skaffet Brød . . .

At det gode Forhold mellem Hans Rasmussen og hans Arbejdere i høj Grad har bidraget til at fremme den sunde og stærke Udvikling af Virksomheden, er en selvsagt Ting.

LARS RASMUSSEN

LUDVIG RASMUSSEN

HANS RASMUSSEN

Men var der gode og tilfredse Forhold paa den Arbejdsplads, hvor den gamle Jernstøber havde sin daglige Gerning, var der ikke mindre gode og trygge Forhold i hans Hjem.

Hans Rasmussen havde i 1858 ægtet *Karoline Nørregaard*, en Datter af Vævermester Nørregaard i Kerteminde. Det blev et overmaade lykkeligt Hjem, de to dannede, et Hjem, hvis Tryghed ikke blot byggedes paa ydre Fremgang, men ogsaa paa gensidig Forstaaelse.

I Ægteskabet fødtes seks Børn:

1. *Anna*, gift med tidligere Jernstøber, nu Direktør og Borgmester i Assens A. Mikkelsen.

2. *Laura*, gift med Forpagter Jørgensen, Ny Lellingegaard pr. Køge.

3. *Lars*, født 1864. Uddannedes i Faderens Støberi og studerede derefter paa den tekniske Højskole i Hannover. Herfra kom han syg hjem og døde i 1904.

4. *Ludvig*, født 1866. Lærte Formeriet hos Faderen og studerede derefter Støberiteknik i Tyskland.

5. *Hans*, født 1868. Uddannet i Faderens Firma.

6. *Leonhardt*, født 1870, død 1873.

Ægteparret opdrog Børnene til Flid og Stræbsomhed, ikke mindst ved deres eget Eksempel.

Hans Rasmussen var en Mand, der helst altid skulde være optaget. I sin Fritid arbejdede han i den store Have, han selv havde anlagt. Denne Have elskede han, og herude hentede han sig stadig friske Indtryk, der bidrog til at bevare hans gode Humør og hans lyse Sind op gennem Aarene.

En af Sønnerne døde som Barn, en anden som ung Mand. Men den gamle Jernstøber havde den Glæde mod sit Livs Aften at se to af Sønnerne rede til at fortsætte den Virksomhed, han havde grundlagt og ledet saa vel.

FRA MASKINFORMERIET

LAGER MED FIRKANTEDE OVNE

H. RASMUSSENS SIDSTE AAR SØNNERNE INDTRÆDER I VIRKSOMHEDENS LEDELSE

S kønt Frederiksgades Jernstøberi i Arbejderkredse var anerkendt som et godt Arbejdssted, undgik den gamle Jernstøber dog ikke paa sine ældre Dage at komme ud for en Del af de Lønstridigheder og Arbejdskampe, hvoraf man i Slutningen af forrige Aarhundrede og til vore Dage har haft saa mange.

Den bitreste af disse Kampe var den, der udkæmpedes i 1899. Allerede i Slutningen af Vinteren var der forskellige mindre Lønkonflikter i forskellige Byer, men det, der gav Stødet til Storkonflikten, var en Strid indenfor Snedkerfaget. I 7 jyske Byer havde Bygningsssnedkernes lokale Fagforeninger nægtet at anerkende den indenfor Hovedorganisationerne trufne Overenskomst, og da der ikke ved Forhandlinger mellem De samvirkende Fagforbund og Arbejdsgiverforeningen kunde opnaas en fredelig Løsning af Striden, besluttede Arbejdsgiverforeningen at erklære Lockout. Denne traadte i Kraft den 24. Maj og omfattede fra første Begyndelse ca. 7000 Smede, ca. 5000 Murere, ca. 5000 Snedkere, ca. 4000 Tømrere, ca. 3000 Malere, ca. 1000 Blikkenslagere og Stukkatører foruden 3–4000 Murarbejds-mænd, Kuske o. s. v. Ialt blev ca. 30,000 Arbejdere lockoutede.

Dette Tal øgedes yderligere i de følgende Uger, idet flere Mesterorganisationer og Virksomheder, der havde staaet uden for Arbejdsgiverforeningen, sluttede sig til denne.

I Sommerens Løb forsøgtes flere Gange Mægling i Striden, navnlig i det saakaldte »Enighedskammer« – et Fællesudvalg for de stridende Parter – hvor Formanden, Professor Deuntzer gjorde sig store Anstrængelser for at faa Parterne til at komme hinanden i Møde. Men Anstrængelserne var forgæves, og i Midten af Juli opløstes dette Kammer.

I Arbejdsgiverkredse gik man i Gang med Forberedelser til en Udvidelse af Lockouten, og blandt Arbejderne løftede der sig Røster om at svare med Generalstrejke.

Da dukkede der imidlertid en ny Mægler op. Det var den i de Dage ret populære Direktør for Privatbanken, Direktør Heide. Sammen med Veksellerer Bing og Folketingsmand Herman Trier fremsatte han i Begyndelsen af August et nyt Mæglingsforslag, der vakte almindelig Opmærksomhed. Navnlig Herman Trier havde et godt Navn i Arbejderkredse, og en Tid saa det ud til, at baade Arbejdere og Arbejdsgivere kunde slutte sig til det ny Forslag. Men i sidste Øjeblik strandede Forliget paa Spørgsmaalet om de genstridige Snedkere.

Arbejdsstandsningen havde nu været i ca. tre Maaneder, og den 21. August udvidedes Lockouten til endnu en Række Fag, saa den nu omfattede over 35,000 Arbejdere. Der var paa dette Tidspunkt gaaet over to Millioner Dage tabt af Sommerens bedste Arbejdstid, og i Befolkningen blev Kravet om Stridens Afslutning stærkere og stærkere. Konsejlspræsident Hørring søgte da Forhandling med Arbejdsgiverforeningens Formand, Etatsraad N. Andersen, og denne erklærede sig villig til paany at træde i Forhandling med De samvirkende Fagforbund paa Grundlag af Bing—Heide—Triers Forslag. Den 30. August genoptoges saa Forhandlingerne mellem de to Parter, og endelig den 4. September vedtog begge Parter dette Forslag i en noget omredigeret Skikkelse, og det besluttedes, at Arbejdet skulde genoptages senest tre Dage efter Vedtagelsen.

2,713,000 Arbejdsdage var tabte. Nu gjaldt det om at indvinde noget af det tabte.

For den gamle Jernstøber havde de halvfjerde Maanedes Arbejdsstandsning været en bitter Tid. Ganske vist var han nu en Mand paa over tre og halvfjerds Aar, men Arbejde og Virksomhed var stadig hans Lyst. Sammen med Sønnerne Ludvig og Hans, der begge var knyttede til Virksomheden, drøftede han da ogsaa under Striden Planer om, hvorledes man efter denne bedst kunde indvinde det tabte. For om muligt at sætte Støberiets Ydeevne og Konkurrencedygtighed endnu højere op, blev det besluttet, at Ludvig skulde rejse til Tyskland for at studere dette Lands nyeste Støberiteknik — den ældste Søn

EKSPEDITIONSKONTORET

Lars studerede allerede paa den tekniske Højskole i Hannover – og for om muligt at indhøste Erfaringer, der kunde komme Virksomheden til Gode.

Ludvig Rasmussens Rejse blev ikke uden Udbytte. Han fik navnlig Lejlighed til at sætte sig ind i, hvorledes man i Tyskland var gaaet over til Formning paa Maskine, og inden sin Hjemrejse købte han en Formmaskine og en Del Tilbehør til denne, for at man efter hans Hjemkomst kunde anstille Forsøg med Maskinformning.

Endnu før Lockouten var afblæst, kom Maskinen hertil, og man gik i Gang med Forsøgene. De første af disse faldt dog ikke heldigt ud. Men efter at Arbejdet igen var blevet optaget, og efter at der var blevet bygget et særligt Værksted til den ny Virksomhed, tog man igen fat med Forsøgene og denne Gang med større Held.

Til at lede den ny Afdeling blev ansat en Tysker, *Karl E. Th. Möhring*, der kom her til Byen i 1875 og siden først i Halv-

BOGHOLDERIET

femserne havde haft Ansættelse i Frederiksgades Jernstøberi. Möhring, der er født i Berlin i 1851, lever endnu i Odense som pensioneret Støbemester, og under sit Otium har han skrevet en ret interessant Oversigt over sit Arbejde i Jernstøberiet fra 1899 til 1919, da han paa Grund af Sygdom maatte tage sin Afsked.

Da Möhrings Skildring af Maskinformeriets Begyndelse giver et Billede af, hvor godt der samarbejdedes i Frederiksgades Jernstøberi, gengives her et Uddrag:

»Da de nu skulde have en Mand til at sætte denne Virksomhed i Scene og for Eftertiden lede denne, saa blev der den 10. December 1899 kaldt paa mig, om jeg vilde komme over paa Kontoret, da de Herrer Chefer gerne vilde tale med mig. Og da jeg var kommen ind og havde hilst paa de Herrer med et høfligt Goddag, blev jeg bedt om at sidde ned, hvilket jeg ogsaa efterkom. Derefter kom de Herrer med deres Ærinde til mig, som gik ud paa, at de havde tænkt sig, at jeg var den rette Mand, som de kunde have Brug for til dette her nye Foreta-

RENSERIET MED SANDBLÆSEMASKINEN

EKSPEDITION FRA ET AF LAGRENE

gende. Og efter at jeg har hørt paa deres Meddelelse, kom jeg med den Bemærkning, at dette her var jeg ikke rigtig modig ved, da jeg aldrig havde set, hvordan man behandlede saadan en Maskine, ej heller Modelpladerne. Men da Hr. Ludvig Rasmussen trøstede mig med, at han, Hr. L. R., nok skulde staa mig bi, da han havde set, hvorledes det hele gik for sig i Tyskland, og efter en Del Talen frem og tilbage, ogsaa angaaende Lønspørgsmaalet, blev vi saa enige om, at jeg skulde tiltræde Pladsen den 15. December 1899, hvilket jeg ogsaa gjorde.

Og imedens dette her stod paa, har der været en ung Mand ved Navn Jens Jørgensen og hørt om Arbejde, og da det var en rigtig pæn Mand at se til, fik han Arbejde. Han begyndte saa med at køre Sand ind fra det gamle Støberi, for bagefter at sigte og i det hele taget ordne det fornødne, der skulde til. Og imidlertid begyndte jeg at lave et Par Modelplader om af dem, der var lavet under Lockouten, da disse ikke kunde bruges; og de første var Rensedøre 3B. Og imedens jeg lavede disse Plader, blev denne Maskine, som var købt i Tyskland, og som stod i det gamle Støberi, taget ned og flyttet ind til mig og stillet op der, hvor den staar den Dag i Dag, og min unge Mand arbejdede trolig med at bringe de af mig anviste Sandbunker i Orden. Langt om længe blev jeg ogsaa færdig med de første Modelplader, som har kostet mig meget Arbejde, da disse Plader skal laves meget akkurat, og efter Nytaar 1900 skulde vi saa til at prøve disse Plader, for at se hvordan det vilde gaa med Maskinen, og hvorledes Støbegodset vilde komme til at se ud. Og der er jo et gammelt Ord, der siger, at man maa og man kan lære saa længe man lever, og det fik jeg Bevis for her. Som før omtalt var det jo disse Rensedøre, der skulde prøves, og jeg maa aabent og ærligt tilstaa, at baade de Herrer Chefer og mig selv var meget godt tilfreds med det foreliggende Resultat . . .«

Saa vidt Hr. Möhring.

Det er den jævne Støbemesters Fortælling om den sidste store Reform, som den gamle Jernstøber skulde opleve inden for den Virksomhed, han havde viet alle sit Livs bedste Kræfter.

Den første Formemaskine blev snart efterfulgt af flere, og Maskinformeriet skabte ny Muligheder, ny Udvikling.

Og selvfølgelig beredte dette Hans Rasmussen Glæde.

Men Glæden over det ny Fremskridt blev blandet med Sorg. Hans Rasmussen havde uden Tvivl haabet, at hans ældste Søn efter endt Uddannelse i Tyskland skulde vende hjem for sammen med de to yngre Brødre at overtage Virksomheden.

Men Lars maatte paa Grund af Sygdom opgive Studierne i Hannover og kom hjem, stærkt angrebet af Tuberkulose. Under Kurophold hjemme og i Udlandet blev der gjort alt for at faa Bugt med Sygdommen. Men Faderens skarpe Blik saa vistnok, at Kampen var haabløs, og under Indtrykket heraf og vel ogsaa i Erkendelse af, at ny Tid kræver nye Kræfter, optog han i 1902 Sønnerne *Ludvig* og *Hans* som Medindehavere i Firmaet.

I Aaret 1904 bukkede Sønnen Lars under for den snigende Sygdom, og Aaret efter fulgte Faderen ham.

Möhring beretter i sine Optegnelser om, hvorledes der i For-aaret 1905 var en Del Røre blandt Arbejderne angaaende Lønningerne. Timelønnen var kun 26 Øre, og nu vilde de have 30 Øre. Der forhandlede frem og tilbage, men Enden paa det blev, at der erklæredes Strejke fra 12. April, og denne varede indtil 19. Maj. Da blev der sluttet Forlig paa det Grundlag, at Timelønnen forhøjedes til 28 Øre.

Og derefter fortsætter Möhring:

»Nu gik det roligt igen et Stykke Tid. Men da paa nuværende Tidspunkt vor gamle og gode Grundlægger af Fabriken har været syg og sengeliggende i længere Tid, afgik samme ved Døden den 28. Maj 1905, 79 Aar gammel, og dermed havde vi mistet en, som mange holdt meget af. Ære være hans Minde!«

Med den høje Alder, Hans Rasmussen havde naaet, kom hans Død vel ikke uventet. Men baade for Hjemmet og ikke mindst for mange af hans gamle Arbejdere, var det alligevel et af de Slag, der volder Sorg. Og vidt ud i Venne- og Kundekredsen vakte Budskabet Vemod i Sindene.

Den 2. Juni begravedes den gamle Jernstøber fra Frue Kirke, og et meget stort Følge overværede Højtideligheden. Fra fyenske Landsbysmede, der gennem Aarene havde staaet i stadig Forretningsforbindelse med Frederiksgades Jernstøberi, var der sendt en Sølvkrans til Hans Rasmussens Kiste som Tak for den Hjælpsomhed og redelige Behandling, der altid var vist dem fra Firmaets Side.

JUBILÆUMSOVN FRA 1906

JUBILÆUMSOVN FRA 1931

FRA HALVTREDESAARSJUBILÆET I 1906

SØNNERNE OVERTAGER VIRKSOMHEDEN

Efter Faderens Død overtog Sønnerne *Ludvig og Hans Rasmussen* den store Virksomhed, i hvis Ledelse de allerede i nogle Aar havde taget Del. Og Forretningen fortsattes i det samme Spør som hidtil. Ogsaa for de ny Ledere var Hovedformaalene at fremstille den bedst mulige Kvalitetsproduktion og at skabe et godt Forhold mellem Fabriken og dens Arbejdere.

At det fra første Færd lykkedes dem at finde de rette Veje frem mod disse Maal, kom smukt for Dagen, da Virksomheden den 13. Maj 1906 fejrede sit Halvtredsaaars-Jubilæum.

I Anledning af Jubilæet havde Støberiet ladet fremstille en ny Kakkelovn – en »Jubilæumsovn« – og denne blev paa Grund af sit stilfulde Ydre, og fordi den viste sig økonomisk i Brug, meget efterspurgt. Den vandt hurtigt Indpas i en Mængde Hjem baade i By og paa Land og sælges stadig i stor Udstrækning.

Selve Jubilæumsdagen fik et smukt Forløb. Støberiets Funktionærer og Arbejdere havde pyntet Bygningerne baade foruden og forinden, og allerede Kl. 7 om Morgenen samledes Cheferne med hele Virksomhedens Personale i den forreste Gaard, der var meget rigt udsmykket, saa den næsten lignede en Have. Der blev afsunget en i Dagens Anledning skrevet Kantate, hvis sidste Vers lød:

Held den Mand, som i sin Grav kan hvile
efter Virken smuk paa Livets Vej!
Han ej glemmes, mens Tider ile,
Frugten af hans Virken visner ej.
Gyldent vil hans Navn paa Mindets Blade
ærefuldt i Aar og Dage staa,
mens ved Dampens Kraft i Frederiksgade
smukt hans Værk sin stolte Gang vil gaa!

Og derefter afsløredes en Buste af den gamle Jernstøber, skænket af Arbejderne til Opstilling i Kontoret.

Efter denne Højtidelighed begav alle Deltagerne sig ud paa Kirkegaarden, hvor den ældste Arbejder i Virksomheden, Mødelsnedker L. Jørgensen, nedlagde en Krans paa Hans Rasmussens Grav.

Senere paa Formiddagen blev der af en Deputation overrakt Cheferne en Adresse, underskrevet af alle Fabrikens Arbejdere og Funktionærer, og om Aftenen samledes Chefer, Funktionærer og Arbejdere med Damer til en Fest paa Industripalæet, hvor man i Tale og Sang mindedes de svundne Aar, og hvor der udtaltes mange gode Ønsker for Virksomhedens Fremtid.

I Anledning af Jubilæet stiftede Firmaet et Mindelegat paa 13000 Kr. til Fordel for Arbejderne.

— — —

Foruden Bygningsstøbegods og Ovne begyndte Firmaet i større Udstrækning at lægge sig efter Støbning af Maskingods, og som Aftager af dette fik man en god Kunde i Thomas B. Thrige, hvis Fabrik for elektriske Maskiner var i stærk Udvikling.

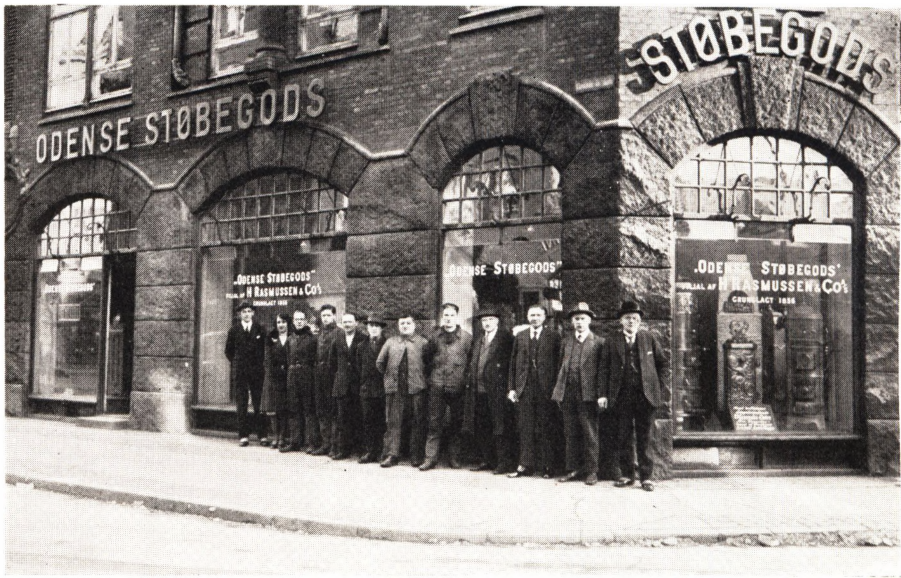
Men det var dog især Kakkellovnsfabrikationen, Brødrene Rasmussen kastede sig over. Og for at faa saa smukke Ovn-typer som muligt indledede man Samarbejde med forskellige Kunstnere, der udarbejdede Tegninger til nye Modeller.

Professor, Arkitekt *Anton Rosen* leverede saaledes Tegninger til nogle meget dekorative Kaminovne med Relief bl. a. fra H. C. Andersens Æventyr »Prinsessen og Svinedrengen«. Flere andre Kunstnere — saaledes Professor *Utzon Franck*, Arkitekt *Kongsmar* samt Billedhuggerne *H. V. Larsen* og *Basse* — ydede ogsaa deres Indsats i disse Bestræbelser, og Firmaets Ovne og Kaminer vandt stadig frem paa nye Markeder. Allerede i 1903 havde Frederiksgades Jernstøberi faaet eget Udsalg i København, og Odense Støbegods fik snart et anerkendt Navn i Hovedstaden. Senere fik man ogsaa eget Udsalg i Aalborg, og i de fleste større Byer havde man Repræsentanter.

Brødrene Rasmussen kunde saaledes glæde sig ved at se den gamle Virksomhed stadig blomstre, og i 1914 blev det navnlig af Hensyn til Maskinformeriets Udvikling nødvendigt at skaffe mere Plads. Det blev da besluttet at opføre en ny stor Støbehal

KAMIN EFTER TEGNING AF PROFESSOR ANTON ROSEN

UDSALGET I KØBENHAVN

ude i Haven. Den naaede at blive færdig, inden Verdenskrigen udbrød i August, og man var godt i Gang med Monteringen, før Krigen bragte sine Forstyrrelser. Disse Forstyrrelser var af forskellig Art. De spærrede Landegrænser vanskeliggjorde alle Tilførsler af Raastoffer og navnlig af Kul og Kokes. Prisen paa disse Ting steg derfor til tidligere ukendte Højder, og da Dyrtiden ogsaa snart blev følelig i de private Husholdninger, rejste der sig selvfølgelig hurtigt Krav om Lønforhøjelser. Naar man læser den gamle Støbemester Möhrings Optegnelser, faar man et stærkt Indtryk af den Uro, der herskede i disse Aar. Gang efter Gang medfører Dyrtiden Krav om nye Ændringer i Pris-kuranten, og Gang efter Gang maa Timeløn og Akkordsatser forhøjes. Senere kommer man – i 1917 – ind paa at give procentvise Dyrtidstillæg, og altid forhandler man sig til Rette. Hr. Möhring gennemgaar meget omhyggelig alle de mange Forhandlinger, og han skriver meget morsomt:

»Folk, som ser dette her, maa jo ogsaa faa den Tro, at vi bestiller ikke andet end forhandle, men vort Arbejde blev passet alligevel . . .«

UDSALGET I AALBORG

Og af hans Beretning fremgaar det, at der var godt med Arbejde i disse vanskelige Aar. Kneb det med Tilførsel af Kokes og Raastoffer, var der jo til Gengæld ogsaa mindre Konkurrence fra Udlandets Industri, og der opnaaedes derfor gode Priser for Produktionen.

Frederiksgades Jernstøberi klarede sig derfor ogsaa godt igennem Vanskelighederne. Brødrene Ludvig og Hans Rasmussen udfyldte hinanden paa en god Maade. Det lykkedes dem stadig at opretholde Fabrikens gode Renommé, og ligeledes lykkedes det for dem at bevare det gode Forhold mellem Virksomheden og Arbejderne, saaledes som det havde været i Faderens Tid.

Men et Aars Tid efter, at Krigen var til Ende, og netop da man stod over for yderligere at skulle udnytte den Højkonjunktur, Krigstidens Pengerigelighed havde skabt her i Landet, blev Ludvig Rasmussen syg, og den 13. Januar 1920 afgik han ved Døden, kun 54 Aar gammel.

Baade for Virksomheden og Familien var dette et haardt Slag. Ved sit djærve Væsen, sin retlinede Karakter og sine repræsentative Evner havde Ludvig Rasmussen vundet sig en

smuk Position baade som Arbejdsleder og Borger, og udadtil var det vel nok tiest ham, der som den ældste havde repræsenteret Firmaet.

De to Brødre havde vænnet sig til at skulle være to. De havde som tidligere nævnt paa en udmærket Maade forstaaet at udfylde hinanden og hjælpe hinanden. Men da nu den ældste var gaaet bort, ønskede Hans Rasmussen ikke — dels af Hensyn til Enken og Børnene, dels paa Grund af Sygdom — alene at tage Ansvaret for Virksomheden, og han besluttede derfor at lade denne overgaa til et Aktieselskab.

Direktør R. S. BAKKEKILDE

DEN KOMMITTEREDE OG DIREKTØREN DRØFTER JUBILÆUMSPLANER
Foroven Buste af H. RASMUSSEN sen.

H. RASMUSSEN & CO. SOM AKTIESELSKAB

Den 18. Februar 1920 udsendtes Indbydelse til Aktietegning. Aktiekapitalen ansattes til 400,000 Kr., og dette Beløb, der efter de Dages Forhold utvivlsomt var en meget lav Ansættelse af Virksomhedens Værdi, blev straks tegnet. Til Bestyrelse valgtes den senere Trafikminister, Landstingsmand *J. P. Stensballe*, Direktør for Fyens Landmandsbank *H. Thomsen*, Grosserer *Chr. Andersen*, Formand for Odense Handelsstandsforening, og Jernstøber *H. Rasmussen*. Stensballe valgtes til Formand, medens H. Rasmussen blev Næstformand og Selskabets Kommitterede.

Som Direktør for Virksomheden blev antaget den daværende Driftsinspektør i Aktieselskabet »De forenede Jernstøberier« i København *R. S. Bakkekilde*.

Det var i en ung Alder – kun 28 Aar gammel – at Hr. Bakkekilde blev Direktør for det gamle, ansete Firma, men naar Bestyrelsen foretrak ham frem for de mange andre, ogsaa ældre, Ansøgere, skyldtes det i første Linie, at han var baade teknisk og handelsmæssigt uddannet inden for Jernstøberibranchen.

Efter endt Skoleuddannelse og efter at have foretaget nogle Uddannelsesrejser til Udlandet blev han i 1909 ansat i Aktieselskabet »De forenede Jernstøberier« og arbejdede sig i de følgende Aar støt fremad til betroede Poster. I 1914 blev han imidlertid indkaldt til Militærtjeneste, og i 1915 – Aaret efter Verdenskrigens Udbrud – blev han udnævnt til Reserveintendant. Som saadan gjorde han Tjeneste indtil Efteraaret 1916, da hans Firma atter kaldte paa ham og tilbød ham Stillingen som Driftsinspektør. I de næsten fire Aar, han beklædte denne Stilling, erhvervede han sig god Indsigt ikke blot i Støberiets Drift og Arbejdets Ledelse, men ogsaa i Virksomhedens for-

retningsmæssige Side, ligesom han ved Ferierejser i Udlandet stadig søgte at følge de tekniske Fremskridt ude i Verden.

Trods sin Ungdom var han saaledes vel udrustet til at overtage Ledelsen af Aktieselskabet H. Rasmussen & Co. I den betydelige københavnske Virksomhed, han kom fra, havde han hentet Erfaring og Impulser, som han naturligvis længtes efter at gøre nyttebringende i sin ny Stilling. Men paa den anden Side var han klog nok til ikke at begynde sin Virksomhed i Firmaet med en hel Del Eksperimenter og Reformers. Gennem den Kommitterede blev han sat ind i Forretningens Traditioner, og han besluttede indtil videre at følge disse, indtil han var blevet hjemmevant i de ny Forhold.

Men Forholdene skulde imidlertid ændre sig hurtigere, end Direktør Bakkekilde havde tænkt sig. Allerede ved Slutningen af 1920 begyndte man at mærke en Afslappelse i den Penge- rigelighed, der havde hersket i de sidste Krigsaar og i det første Par Aar efter Krigen, men Dyrtiden vedvarede, og under det strammere Pengemarked følte den dobbelt. Under disse Forhold svækkedes Efterspørgslen ganske naturligt, og Dagbladene — den offentlige Menings Talerør — bragte i hele Aaret 1921 Gang paa Gang Opfordring til at udvise Sparsommelighed. Der var Perioder, hvor man indenfor Forretningslivet næsten havde Følelsen af, at der ligefrem var etableret Køberstrejke.

I en saadan Nedgangsperiode bliver de fleste Forretningsfolk reserverede og forsigtige. De indstiller sig paa at klare Dagen og Vejen og neddæmper deres Initiativ. Men den Fremgangsmaade tiltalte ikke den ny Direktør for Frederiksgades Jernstøberi. Hr. Bakkekilde havde saa meget af sin Ungdom og sin Optimisme i Behold, at han vovede at se frem imod Dage, da det igen vilde lysne paa Forretningslivets Himmel, og han var klar over, at skulde man for Alvor udnytte den kommende Opgang, gjaldt det om at forberede sig paa denne. I Stedet for at stille sig afventende, foreslog han derfor Bestyrelsen at benytte Lejligheden til at udvide og modernisere Virksomheden efter Tidens Krav. Han saa, at Krigen paa saa mange Omraader havde ændret de hidtilgældende Synsmaader, og at den tekniske Udvikling krævede en Nyorientering og større Rationalisering i Virksomhedens Drift. Bestyrelsen stillede sig da

Landstingsmand J. P. STENSBALLE

Jernstøber H. RASMUSSEN jun.

Bankdirektør H. THOMSEN

Grosserer CHR. ANDERSEN

FRA TEGNESTUERNE

ogsaa i høj Grad forstaaende over for hans Planer og Betragtninger og gik med til de foreslaaede Reformer, og da Opgangen i 1922–23 begyndte at sætte ind, viste det sig, at den gamle Virksomhed i Frederiksgade var en af de første, der kom med i denne.

Produktion og Salg gik stærkt frem, og Udvidelser og betydelige Grundkøb maatte yderligere finde Sted. Kakkellovnsfabrikationen, der jo var et af Virksomhedens Specialer gennem en lang Aarrække, blev drevet stærkt frem, og den ene nye Type efter den anden blev ført ud paa Markedet. Det tidligere indledede Samarbejde med Kunstnere blev fortsat og uddybet, og alle Ovnmodeller blev nu udførte under kunstnerisk Medvirken. Blandt ny Medarbejdere paa dette Omraade kan saaledes nævnes Billedhuggeren *Johannes Bjerg* og Arkitekt *Lorentz Andreasen*, Odense. Den sidstnævnte har blandt andet tegnet en Serie Jubilæumsovne, der i tolv Numre sendes ud paa Markedet i Anledning af Virksomhedens 75-Aars Jubilæum.

HJØRNE AF ET AF VÆRKSTEDERNE FOR RADIATORER

Naar Produktionen stadig kunde øges, skyldes det naturligvis i første Linie de bedre Afsætningsforhold her i Landet. Men ogsaa i Udlandet fandt Aktieselskabet Marked. Allerede i 1920 etableredes en Forbindelse med det ansete norske Firma *Bærum's Værk*, hvis Oprindelse gaar tilbage til første Halvdel af det 17. Aarhundrede. Gennem dette Jernværks Udsalg i Oslo er der i Aarenes Løb afsat et betydeligt Antal af H. Rasmussens Ovne.

I Efteraaret 1921 rejste Direktør Bakkekilde til London for der at oprette et Agentur for Ovne og Komfurer, og senere fik Firmaet sit eget Udsalg i Regent Street, fra hvilket der leveredes Ovne baade til private Hjem og til offentlige Institutioner.

Men ikke blot i Norge og England fandt Firmaet Afsætning for sine Produkter. Til en Række Lande – ja, selv til saa fjerne Egne som Sydamerika, Kina og Japan – har Aktieselskabet eksporteret af sine Varer.

Sammen med den forøgede Produktion af Ovne gik ogsaa Fremstillingen af Maskinstøbegods støt frem, og endelig har Firmaet i de senere Aar kastet sig stærkt over Fremstillingen af Radiatorer og Centralvarmekomfurer.

Ligesom det var den gamle Jernstøber H. Rasmussens Styrke altid at finde de gangbare Specialer, som Tiden krævede, saaledes har ogsaa Direktør Bakkekilde vist en ikke ringe Evne til i det rette Øjeblik at slaa ind paa de Veje, ad hvilke Tidens Udvikling førte sine Krav frem. Saa snart det viste sig, at Kakkelovnssalget i det lange Løb vilde blive trængt noget i Baggrunden til Fordel for Centralopvarmning fra en enkelt Varmekilde, foreslog han Bestyrelsen at lade oprette en særlig Afdeling for Installation af Centralvarme, Vand og Gas. Denne Afdeling blev oprettet i 1926, og den fik hurtigt saa meget at bestille, at den – for Odense og Omegn alene – til Tider kunde beskæftige over tyve Montører foruden to Ingeniører med polyteknisk Uddannelse.

Samtidig var man begyndt at eksperimentere med Fremstillingen af Radiatorer. Denne Fabrikation frembød store Vanskeligheder, ikke alene støberiteknisk, men ogsaa salgsmæssigt, idet Udlandet med sin store Verdensproduktion stadig var i Stand til at kaste sin Overproduktion ind paa det danske Mar-

RADIATORERNE KONTROLLERES

OVERBYGGET GAARD MED RADIATORLAGER

ked og saaledes skabe en næsten uovervindelig Konkurrence. Skulde man fra dansk Side kunne begaa sig mod denne Konkurrence, gjaldt det om at skabe noget nyt og specielt paa Radiatoromraadet.

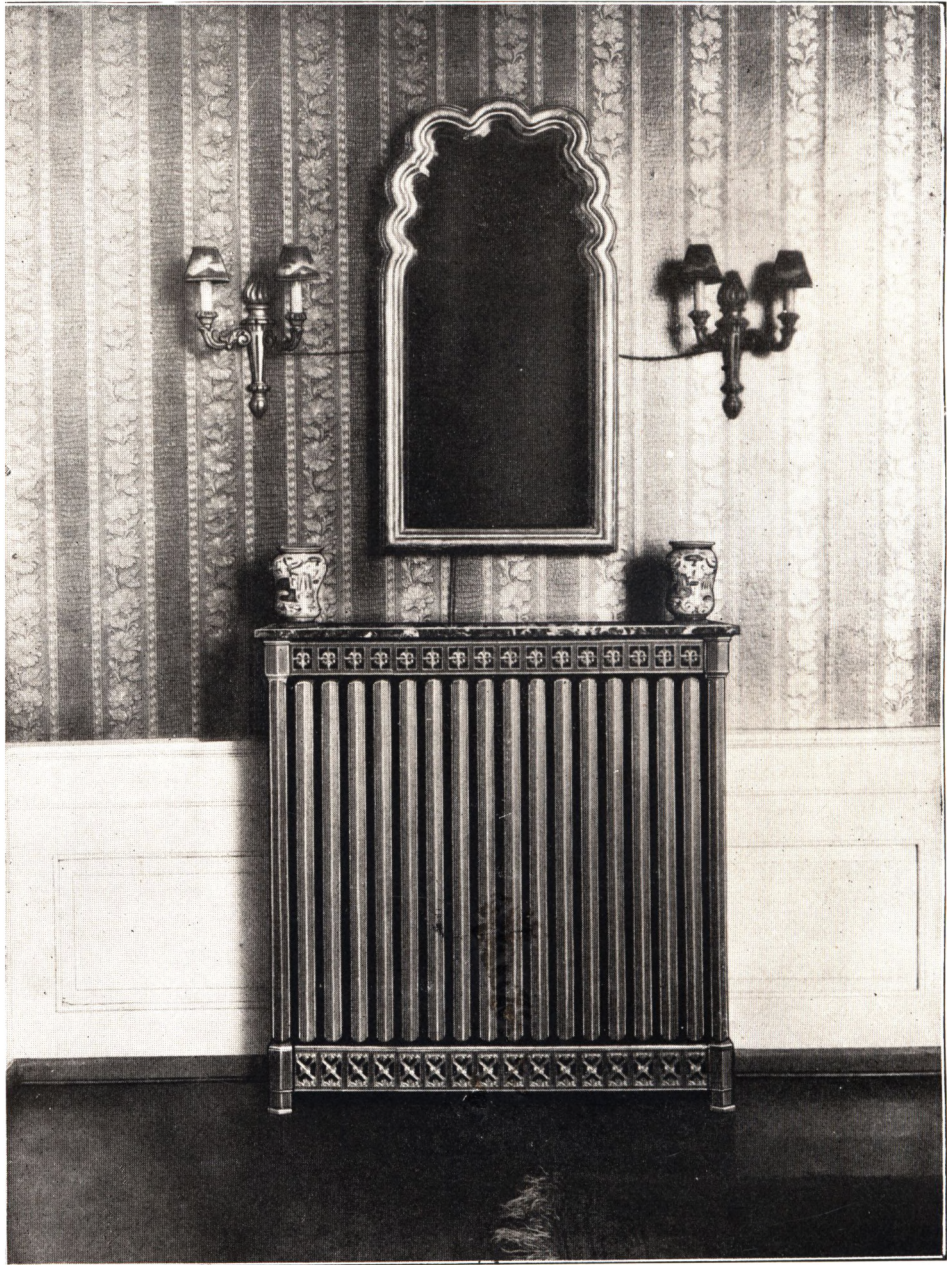
Med Opfindelsen af Tasso-Radiatoren lykkedes Opgaven. Ved dette Varmeapparat har man opnaaet, at Tilførselskanal og Reguleringsapparat ikke er synlige, og det er derved blevet muligt til en forholdsvis beskednen Pris at fremstille Radiatorer, der er en Pryd for det Lokale, hvori de er anbragte. Hvad dette betyder, vil man let forstaa, naar man erindrer, hvilket uhyggeligt Indtryk man ofte har faaet af de uskønne graa eller brune Varmeapparater, man mødte i private Hjem eller paa Hotelværelser. Tasso-Radiatoren har da ogsaa i de sidste Aar gaaet sin Sejrgang over Landet og anvendes nu i mangfoldige Bygninger, baade offentlige og private.

Foruden denne specielle Type fremstiller Firmaet naturligvis ogsaa almindelige Radiatorer, men ogsaa disse fremtræder i Overensstemmelse med den gamle Forretnings Traditioner i solid og kunstnerisk præget Udførelse.

Op alle Radiatorer bliver omhyggeligt gennemprøvede og kontrollerede, før de gaar paa Lageret. I Prøvehallen bliver alle Rørene i et Døgn udsat for et Vandtryk paa op til 12 Atmosfærer, og først naar de har bestaaet denne Prøve, faar de Lov til at passere videre paa deres Vej til Monteringsværkstederne.

Fremstillingen af Radiatorer er blevet en virkelig betydelig Virksomhed inden for Firmaet, men det er ikke den eneste Vej, ad hvilken H. Rasmussen & Co. har fulgt Udviklingen paa Centralopvarmningens Omraade.

En anden meget omfattende Virksomhed er Fabrikationen af Centralvarmekomfurer blevet. Allerede for mange Aar tilbage havde man inden for Komfurfabrikationen Opmærksomheden henvendt paa at udnytte den Spildevarme, der nødvendigvis maatte udvikles i en Varmekilde, som kun i en kortere Periode – ved Madlavningen – skulde udvikle en forholdsvis betydelig Varmegrad. For at Varmen ikke helt skulde gaa til Spilde, indbyggede man da i Komfuret en Kedel eller Gryde til

TASSO-RADIATOR TIL LIGE VÆG

TASSO-RADIATOR TIL HJØRNE

Opvarmning af Vand, saaledes at man altid, naar Komfuret var i Brug, havde om ikke just kogende, saa dog opvarmet Vand.

Det er denne Tanke, der er videreført i Centralvarmekomfuret, idet man har indrettet dette saaledes, at Vandgryden er blevet en lukket Kedel, som dem, man bruger til Centralopvarmning. Ved stadig Fyring opnaar man da ikke blot altid at have Komfuret parat til Køkkenbrug, men at have en Varmekedel, der er i Stand til at levere Varme til et større eller

mindre Antal Værelser, alt efter Kedlens Størrelse. Om Sommeren, naar Centralopvarmningen ikke benyttes, kan man ved et Spjæld lukke af mellem Komfuret og Kedlen.

Særlig i det saakaldte Tasso-Centralvarmekomfur har H. Rasmussen & Co. opfundet en Konstruktion, der bringer Varmespildet ned til et Minimum, saaledes at Brændselet udnyttes til dets højeste Ydeevne. Dette Komfur har derfor ogsaa fundet en meget betydelig Udbredelse, og inden for dette Speciale staar Firmaet ubestridt som det største og førende i Øjeblikket. En Del af Produktionen eksporteres, men det er dog navnlig danske Hjem, og især Hjem paa Landet, der er Aftagere af Tasso-Komfuret. — Krigens og Efterkrigstidens Højkonjunktur bragte jo den danske Landbostands Indtægter stærkt i Vejret, og med den store Pengerigelighed voksede ogsaa Kravene til Hjemmenes Udstyrelse og Indretning. — Petroleumslamperne maatte saa at sige overalt vige for det elektriske Lys, i talrige Hjem fik man indlagt Vand, og da Centralvarmekomfurerne kom frem, blev det ogsaa paa Landet moderne at faa indlagt Centralvarme, baade i Gaarde og Villaer.

Mens Aktieselskabets Ledelse ikke havde fundet det rentabelt at igangsætte en Produktion af Kedler til almindelige Centralvarmeanlæg, fordi Markedet for disse var for lille, fandt man i Fabrikationen af Centralvarmekomfurerne et Speciale, der var værd at opdyrke, og det har vist sig, at der her var et stadig voksende Marked.

Og ikke blot i private Huse har disse Komfurer vundet Indpas. Paa Grund af deres Evne til at udnytte al Spildevarme paa en økonomisk Maade, dels som selvstændige Varmekilder, dels som Støttekilder for større Varmeanlæg, har de fundet Anvendelse i en Række store Køkkenvirksomheder, f. Eks. i Restaurationer, Hoteller, Kroer, Pensionater og Højskoler.

Rundt om paa Fyen, baade i By og paa Land, findes talrige Installationer af H. Rasmussens Centralvarmekomfurer i saadanne Virksomheder. Disse Anlæg stammer fra de allersidste Aar, og det synes, som om der her vil blive et godt Marked for den kommende Tid.

Ved Siden af de nævnte ny Produktioner fortsatte Aktieselskabet Fremstillingen af Maskingods og Bygningsstøbegods, og

KØKKEN MED CENTRALVARMEKOFUR

TASSO-KOMFUR TIL RESTAURATIONSBRUG

ogsaa paa disse Omraader har man kunnet glæde sig ved et stadig stigende Salg.

For at skaffe Plads til den øgede Produktion var det nødvendigt at foretage adskillige Forandringer. Skillerum faldt, Gaarde blev overbyggede, og nye Værksteder indrettedes. Samtidig anskaffedes ny og moderne Maskiner til Brug i Virksomheden.

Alligevel blev det i 1928 nødvendigt at skride til en meget betydelig Udvidelse, og paa Forslag af Direktør Bakkekilde vedtog Selskabet at opføre en ny stor Støberihal, langt større end nogen af de tidligere Bygninger. Hallen er en af de største i Provinsen – med baade Sidelys og Ovenlys – og virker ved sin høje Tagkonstruktion meget imponerende. I Hallen installeredes en elektrisk drevet Løbekran, ved Hjælp af hvilken man er i Stand til at føre Gods og Forme til og fra saa at sige hver Plads baade i den ny og den foran liggende ældre Hal.

Med de store Udvidelser og de ny Installationer er det gamle Jernstøberi fra 1856 blevet saaledes forynget, at det kan siges ikke blot at være et af de største, men ogsaa et af de mest moderne i Provinsen. Og hele denne Udvikling er blevet gen-

nemført uden at det har været nødvendigt at skaffe ny Aktiekapital. Det er et smukt Vidnesbyrd om den gamle Virksomheds økonomiske Kraft og Sundhed.

For sine udmærkede Produkter har H. Rasmussen & Co. gennem Aarene modtaget mange Anerkendelser paa Udstillinger baade hjemme og ude. Vi nævner i Flæng:

Broncemedailleer paa Landmandsforsamlingerne i Odense 1863, Aarhus 1866, Nykøbing F. 1872, Den nordiske Industri- og Kunstudstilling i København 1872, Fyens Stifts patriotiske Selskabs Udstilling 1880.

Sølvmedailleer paa Industriudstillingen for Fyens Stift 1865, Fyens Industri- og Landbrugsudstilling i Odense 1885, Den alm. danske Landmandsforsamling i Odense 1900, Landsudstillingen i Aarhus 1909 og Amtsudstillingen i Nr. Aaby 1927.

Ved Verdensudstillingen i Barcelona 1929 fik Firmaet tilkendt *Grand prix* (højeste Udmærkelse), stor Guldmedaille.

Fabriken spænder nu over et Areal paa 11,451 m² eller over 2 Tdr. Land. Dens Grund dækker et bredt Bælte mellem Frederiksgade og Langgade og et smallere mellem Langgade og Bjerggade. En Rundgang gennem det store Komplex af Bygninger tager Timer. Gang efter Gang ser man Aarstal paa Væggen: 1856, 1858, 1865 og saaledes videre indtil 1929. Hvert Aarstal betyder en Nybygning og en Udvidelse af Virksomheden. Ubegribeligt næsten, at det har været muligt at faa alle disse Bygninger svejset sammen til en organisk Helhed, hvor Sammenspillet foregaar let og uhindret. Og det er dog det, man faar Indtryk af paa en Vandring gennem Bygningerne, at Sammenspillet er i Orden. Fra Raajernet og det gamle Jern oppe paa den høje Platform vandrer ind i Smelteovnens Ildsvælg, og indtil det som salgsbart Støbegods vandrer ind i Butik eller paa Lagere, maa det passere mange Hænder og mange Rum, men denne Passage foregaar uden Knirken, uden unødvendigt Tidsspilde. Frederiksgades Jernstøberi blev anlagt af en Mand, der forstod at nytte Tiden og bruge Kræfterne, og den Aand mærkes endnu i den store Virksomhed. Tiden tages i Agt paa denne Arbejdsplads, og det er trods de stadige Udvidelser og

Tilbygninger lykkedes Ledelsen at faa skabt de ydre Betingelser for et let og praktisk Samarbejde mellem alle Virksomhedens Afdelinger. Men ikke blot det! Det er ogsaa lykkedes Direktør Bakkekilde at skabe de indre Betingelser for Arbejdets gode Trivsel og for Kræfternes Udnyttelse. Frederiksgades Jernstøberi har blandt Funktionærer og Arbejdere stadig Ord for at være det samme gode Arbejdssted, som det var forhen. Og det bedste Bevis herpaa er, at mange af Folkene stadig bliver gamle i Gaarde. Det kan saaledes anføres, at af den Stab af Funktionærer og Arbejdere, der nu ved 75-Aars Jubilæet er knyttet til Virksomheden, har ikke mindre end 30 kunnet fejre 25-Aars Jubilæum i Firmaets Tjeneste. Af disse har endda 20 arbejdet i Firmaet i over 30 Aar, 15 i over 35 Aar, 9 i over 40 Aar, og 4 i over 45 Aar.

Det har utvivlsomt været til stort Held for Selskabet, at Ledelsen har forstaaet at forny og modernisere Virksomheden og indstille den efter Tidens Tempo uden at bryde med Fortidens gode Traditioner. Det har blandt Arbejderne skabt den Tryghed, som gør dem glade i deres Gerning og villige til at lægge Kræfterne i. Og i samme Retning virker naturligvis en udstrakt Anvendelse af Akkordsystemet . . .

Fart er der over Arbejdet, ude og inde, oppe og nede. Ved Arbejdstidens Begyndelse om Morgenens er Hallerne gjort i Orden af Oprydningsfolkene, der i Nattens Løb har bragt Gaarsdagens Produktion til Renseriets og kastet Støbesandet i Bunke ved alle Formene.

Og saa tager Formerne fat. De sorte Sandbunker bliver til Støbeforme: for Jernvinduer, for Radiatorer, for Kakkellovsplader, Maskingods eller andet. De almindelige Ting formes paa Maskine, de mere specielle maa Haandformerne bygge over Model.

Der maa hænges i. Arbejdet er akkordlønt. Men der maa ogsaa passes paa. Formen maa bygges med den yderste Akkuratess. Er der Fejl i Formen, bliver Godset kasseret, og kasseret Gods giver ikke Penge i Lommen.

Det sorte Sand tuer sig op i Form efter Form. Den elektriske Løbekran jager rundt med Formekasser og Modeller. Støbehallerne er som Myretuer.

DEN NYE STØBERIHAL FRA 1929

I Renseriet arbejder imens den store Sandblæser, der puster Støbegodset rent og giver det den smukke matsorte Farve. Saa gaar det videre til Sliberiet og andre Værksteder, til Kontrol eller til Farvebadene, hvor det i et Dyppebad faar den Farve, det skal have.

I Tegnestuerne sidder Konstruktørerne og tegner nye Modeller, nye Konstruktioner. En indvunden Erfaring skal omsættes i en forbedret Udgave af en gammel Model. Nye Beregninger maa foretages. Hvor kan der spares, hvor kan der vindes?

Ovre i Modelsnedkeriet giver man Tegningerne Form. Det er Præcisionsarbejde, dette her! Den gamle Modelsnedker bruger sin Passer og sit Vinkeljern, sin Sav og sin Høvl. Øje og Haand har lært at gaa i Spænd sammen gennem Aarene. Foran et stort Vindue staar Billedskæreren og former i det haarde Træ de Relieffer og andet, der skal pryde Støbegodset.

Nede i Gibsstøberiet sidder den gamle Mester og former Modeller i Gibs. I Hundredevis har han formet af disse. Ude i hans store »Arkiv« – Gibsmodel-Lageret – ligger hans og andres Værker paa lange Hylde, den ene over den anden fra Gulv til Loft. Det er som en Billedsamling – fra skiftende Tider med skiftende Smag og skiftende Behov.

Omkring i Værkstederne snurrer Maskinerne, og Hamrene banker. Der slibes og poleres, bores og fræses. Støbegodset samles og bliver til Radiatorer, Kakkelovne og Centralvarmekomfurer.

Imens har Smelteovnsfyrbøderne faaet Skaktovnen bygget op efter Gaarsdagens Smeltning. Selv de ildfaste Sten kan ikke holde i den voldsomme Varme under Smeltningen, og hver Dag maa Ovnens Indre bygges op paany. Støberiet har to Ovne, der hver er i Stand til at smelte 15–20 Tons Jern om Dagen, men normalt bruges kun den ene af disse.

Naar Ovnen er gjort i Stand, tændes den op, og naar Smeltningen skal begynde, sættes Blæserne i Gang. Oppe paa den høje Platform foran »Gikten« – Aabningen ind til Ovnen – staar de to Fyrbødere parat til at tage deres Tørn. Det hvæsende og sprudende Ildsvælg skal stadig mættes med Cinders, og ind i dette Svælg skal kastes 15,000 Kilo Jern – gammelt Jern og Raajern i afpasset Blanding. Underligt er det at se ind i

dette dæmoniske Baal, hvor to af Menneskehedens bedste Hjælpere i Kampen for Tilværelsen – Ilden og Jernet – favnes i flammende Luer. Men de to Fyrbødere har ikke Tid til at anstille poetiske Betragtninger. Deres Arbejde er Slid, haardt Slid paa en udsat Post.

Nede i Støberiet ved Smelteovnens Fod staar Støbemesteren og hans Folk parat. En Skodde ved Ovnbunden løftes op med en Jernstang, og ud flyder som en sølvhvid Masse det smeltede Jern. I en opvarmet Rende eller Tud løber det ud i en Beholder, der er anbragt paa en lille Kærre. Naar Beholderen er fyldt, lukkes Skodden, og saa gaar det af Sted ad Skinnesporene ud til de ventende Forme.

Støbningen er Arbejdsdagens mest spændende Timer. Der arbejdes under Højtryk i de store Støbehaller. Støbemestrene og deres Medhjælpere haster fra Form til Form. Med Støbeskeene hældes det flydende Jern ned i Formenes Støbekanaler. Det hvæser og spruder. Igennem Formenes Lufthuller strømmer gasagtige Luftarter ud. De tændes, naar Støbeskeene føres hen over dem, og over de fyldte Forme flakser disse Blus som Lygtemænd i forskellige Farver. Temperaturen stiger i de store Rum. De mange Uddunstninger kildrer i Næsen. Bud og Ordre klinger igennem Hallerne. Der er myretravlt over det hele. De sodede og støvdækkede Arbejdere sveder. Ned over Ansigt og Hals driver Sveden i Striber, og bag aabentstaaende Skjorter ses Kroppen rød og ophedet . . .

Her mærkes Tidens Tempo.

Det er Menneskets Kamp med Elementerne. Og Menneskets Sejr. – Men naar Støbningen er forbi, og det størknede Jern er blevet koldt i Formene, kommer Oprydningsholdet og tager fat. En ny Dag skal forberedes.

I Takt med Arbejdet derude i Haller og Værksteder gaar Arbejdet i Kontorerne og paa Lagrene.

Repræsentanterne kommer med deres Ordre, Ordre kommer med Posten, og Ordre kimes ind gennem Telefonen. Ordresedler skal udfyldes til Lagrene, Fakturaer skal skrives, Forespørgsler skal besvares. Varer skal emballeres, Fragtbreve udfærdiges.

Jag og Travlhed – men Travlheden er Fest. Det er det Indtryk, man faar af Virksomheden i Frederiksgade – baade ude og inde – at alle er interesserede i Virksomhedens Trivsel. Det er en Ære for Selskabets Ledelse, at den har kunnet skabe dette Resultat, og det er et Varsel om, at denne Virksomhed fremdeles vil trives vel.

Alt i alt kan det siges, at Firmaet H. Rasmussen & Co. ogsaa i sin Aktieselskabsperiode har haft en smuk og lykkelig Fremgang. Og der er saa meget mere Grund til at glæde sig over denne Fremgang, som den har fundet Sted i en Periode, hvis skiftende Konjunkturer gjorde Arbejdet vanskeligt, og hvor adskillige industrielle Foretagender maatte bukke under for Udviklingen.

Det er nu 75 Aar, siden den unge Odenseaner begyndte sin beskedne Virksomhed i Frederiksgade. Hvor sundt og livskraftig denne Virksomhed blev skabt og ført ud i Virkeligheden, fremgaar ikke blot deraf, at den fremdeles eksisterer, men det viser sig allertydeligst deri, at den stadig har været i stigende Vækst. Et Par Tal viser dette bedre end mange Ord:

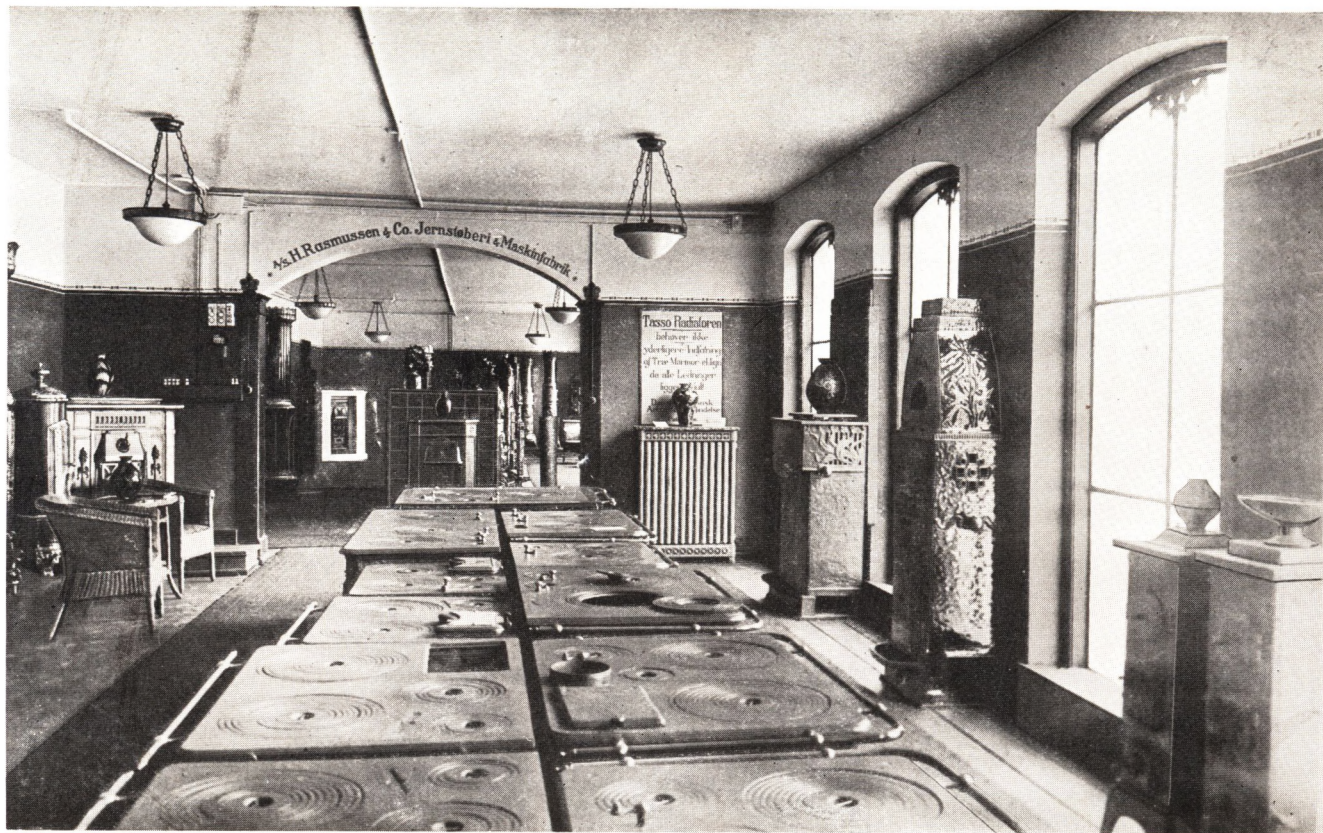
I 1881 – 25-Aaret for Virksomhedens Grundlæggelse – var Lønningskontoen for Arbejdere og Funktionærer ialt 55,000 Kr. 25 Aar senere – i 1906 – var den samme Konto 185,000 Kr., og i 1930 var den 640,000 Kr.

I disse Tal er der Varsel om en god Fremtid.

Fornyet og vel udrustet, som Virksomheden nu staar, kan da Aktieselskabet H. Rasmussen & Co. med Fortrøstning fejre sit 75-Aars Jubilæum og med godt Mod begynde sin Vandring mod det næste og større – mod Hundredaarsdagen for Virksomhedens Tilblivelse.

ARBEJDSSTYRKEN 1925. (Siddende midt paa forreste Række: Direktør Bakkekilde)

BUTIKEN I FREDERIKSGADE

Fornikler
Jensen

Prokurist
W. Th. Madsen

Modelsnedkermester
H. Larsen

Lagervalter
K. Nielsen

Konstruktor
L. C. Nielsen

Bogholderske
Fru Thora Christensen

Værkstedsskriver
Chr. Andersen

Kassererske
Frk. Alpha Petersen

Kontorchef
A. Almstrøm

Repræsentant
A. Ljungberg

Repræsentant
C. E. Hansen

Repræsentant
H. Winther

Støbemester
A. C. Christensen

Støbemester
Bak Jensen

Værkfører
Bent Rasmussen

Lagervalter
V. Svendsen

Ingeniør, cand. polyt.
K. A. Rohde

Ingeniør, cand. polyt.
H. Simonsen

Formand
Jens Nielsen

Værkfører
N. Mathisen

Assistent
Tage Thomsen

Assistent
Frk. Else Hansen

Assistent
Frk. Lilly Ploug

Assistent
Frk. Carla Hansen

Assistent
Frk. Ingrid Philipsen

Assistent
Frk. Sonja Andersen

Assistent
Frk. Asta Jacobsen

Assistent
Martin Hansen

FUNKTIONÆRER I FIRMAET

fhv. Værkfører
J. Jensen
45

Maskinarbejder
M. Hunderup
45

Former
Jacob Hansen
45

Renser
P. Olsen
45

Former
E. Faxø
40

Former
Hans Hansen
40

Kakkellovnsmed
Vald. Hansen
40

Arbejdsmand
Anders Christensen
40

Kærnemager
L. Christiansen
40

Montør
P. Nielsen
35

Former
Aug. Olsen
35

Maskinformer
Jørg. Larsen
35

Maskinformer
Rs. Jørgensen
35

Arbejdsmand
Niels Jensen
35

Maskinarbejder
Chr. Hunderup
35

Fornikler
J. Jensen
30

Former
Hans Nielsen
30

Kakkellovnsmed
H. C. Andersen
30

Kakkellovnsmed
H. K. Petersen
30

Arbejdsmand
G. Rasmussen
30

Kærnemager
A. Anderschou
25

fhv. Støbemester
E. Møhring
25

Modelsnedkermester
H. Larsen
25

Prokurist
W. Th. Madsen
25

Snedker
L. P. Jensen
25

Former
L. P. Willumsen
25

Kakkellovnsmed
L. Lykkegaard
25

Arbejdsmand
Rs. Rasmussen
25

Smelteovnsfyrbøder
J. Huus
25

Sliber
Chr. P. Jensen
25

JUBILARER I FIRMAETS TJENESTE

Tallet angiver det afholdte Jubilæumsaar

KILDER:

- Gudmund Schütte*: Fra Flinteflækken til Lurmærket.
André Lütken og Helge Holst: Opfindelsernes Bog III.
Poul la Cour og Helge Holst: Menneskeandens Sejr.
W. Schwanenflügel: Det tekniske Fremskridt i det XIX. Aarh.
C. T. Engelstoft: Odense Bys Historie.
H. St. Holbeck: Odense Bys Historie.
Støbemester Möhrings Optegnelser.
Forskellige Aargange af »Fyens Stiftstidende«.
Artikler i Tidsskrifter og i Dagspressen.
Mundtlige og skriftlige Oplysninger fra Virksomhedens Ledere
og Personale.
-